

RESULTATS DE LES DARRERES CAMPANYES D'EXCAVACIÓ A L'ESTABLIMENT IBÈRIC I LA VIL·LA ROMANA DE DARRÓ (VILANOVA I LA GELTRÚ, GARRAF)

**ALBERT LÓPEZ MULLOR
XAVIER FIERRO MACÍA
MATEU RIERA RULLAN
LAURA SUAU LLEAL⁽¹⁾**

Entre 1996 i 1998, s'han dut a terme nombrosos treballs a Darró. En aquesta comunicació presentem els que han afectat la zona 0 del jaciment, situada a ponent; en el decurs dels quals s'han estudiat bàsicament dues cases del poblat ibèric, que van funcionar entre el començament del segle II i mitjan segle I aC (les núm. 2 i 3). També s'han analitzat algunes estructures precedents, dels segles IV-III aC, així com l'evolució d'aquesta àrea en època imperial romana, entre mitjan segle I i mitjan segle IV, quan hi va haver dependències de la pars rustica de la vil·la. Tot seguit, va ser utilitzada per situar-hi una necròpoli tardana.

RESULTATS DE LES DARRERES CAMPANYES D'EXCAVACIÓ A L'ESTABLIMENT IBÈRIC I LA VIL·LA ROMANA DE DARRÓ (VILANOVA I LA GELTRÚ, GARRAF)

I. SITUACIÓ I DESCRIPCIÓ DEL CONJUNT (figs. 1-2)

Les ruïnes de Darró són al nucli urbà de Vilanova i la Geltrú, al final del passeig marítim de Ribes Roges. Ara per ara, les zones excavades s'estenen per una sèrie de parcel·les situades entre el turó de Sant Gervasi, la línia fèrria, el passeig marítim i el carrer de Juan de la Cosa. Això no obstant, el sector que va ser ocupat pels antics és molt més gran, perquè abraça tota la superfície del turó, així com una sèrie de finques a l'altre costat de la via del tren, entre el peu del pujo i l'escola «Liebeig». També és probable que sota la platja de Ribes Roges, molt ampliada fa alguns anys mitjançant la construcció d'uns espigons, hi hagi més restes antigues. Tanmateix, les prospeccions realitzades en les condicions actuals pel «Thetis»,⁽²⁾ l'any 1993, van resultar estèrils.

La part excavada del jaciment s'ha dividit en quatre grans zones teòriques. La *zona 0* (fig. 3), on van començar les recerques sistemàtiques actuals, es troba a l'oest del conjunt, prenent com a nord convencional el traçat del ferrocarril. S'anomena *zona 1* a la finca situada immediatament a llevant, a l'altre costat del carrer de Ponent que travessa la via per sota d'un túnel. La *zona 2* és a migdia de la 1 i

es tracta d'un solar que, abans, donava al passeig de Ribes Roges i al carrer d'Alexandre de Cabanyes. En haver desaparegut, el març de 1998, una gran part del traçat d'aquest carrer, ara mateix no hi ha cap solució de continuïtat entre les zones 1 i 2, tot i que, probablement, quan aquest treball es publiqui, una gran extensió d'aquesta darrera, estèril des del punt de vista arqueològic, ja haurà estat edificada. Finalment, la zona 3 és la plaça de Darró, situada entre les zones 0, 2, un bloc d'apartaments i la platja. Aquesta plaça, un cop excavada, es va tornar a urbanitzar el juny de 1998, tot preservant les restes que conté el subsòl.

Si hom es volgués adonar d'allò que signifiquen les ruïnes d'una manera ordenada i diguem-ne didàctica, hauria de començar el recorregut per la zona 0 (fig. 3). En aquest indret es conserven una colla de cases de l'època ibèrica, concretament del segle II aC, arrencades als dos costats d'un carrer antic traçat d'est a oest. Aquestes cases es distingeixen mitjançant un número atribuït convencionalment, i es caracteritzen per mostrar les ruïnes de les compartimentacions successives que van tenir. Al costat dels llocs per viure-hi, també hi ha instal·lacions per treballar. Lògicament, només se n'han conservat vestigis molt parcials, però a l'extrem occidental del carrer esmentat hi ha les restes de dos forns per coure-hi ceràmica. Molt a prop, també es poden veure dos dipòsits d'aigua, connectats amb diversos desguassos, els quals condueixen el líquid fins al canal de distribució, tot passant per una instal·lació per decantar-hi les impureses. També s'ha d'esmentar la presència de diverses sitges a la banda occidental d'aquest predi, les quals, un cop excavades, romanen tapades.

El recorregut per la zona 0 no pot acabar sense fer un cop d'ull cap al turó. Potser és la primera cosa que s'hi hauria de fer, perquè probablement dalt de la muntanyola hi ha els vestigis més remots de l'establiment de Darró. Fins ara no s'hi ha pogut excavar detingudament, perquè la presència d'alguns edificis limita seriosament aquesta tasca, i era molt més urgent resoldre els problemes que plantejava el desenvolupament de la ciutat moderna a la plana litoral. Això no obstant, als vessants del turó s'han dut a terme alguns sondeigs, en què s'han trobat, fora de context, arrossegats per l'erosió, els materials més antics del jaciment, els quals daten del segon quart del segle V aC. Això vol dir que al cim de l'elevació hi deu haver les restes arquitectòniques que s'hi relacionen, i fins i tot de més antigues.

Si hom torna la vista cap a la *zona 0*, ha de pensar que, al subsòl de les cases ibèriques del segle II aC, ja esmentades, es van trobar ruïnes d'habitatges dels segles IV i III aC. L'estat de conservació era molt precari, per no dir francament dolent, i avui romanen tapades, perquè no es facin maibé. Tanmateix, aquestes ruïnes eren prou eloqüents com per poder establir la forma de les cases, la data i els trets essencials de l'evolució. A més, per sota d'un dels habitatges del segle II —el núm. 3—, i dins una capa coberta per les aigües freàtiques, el 1997, es van descobrir nombroses restes vegetals que han ajudat a reconstruir el paisatge de Darró a l'època de la primera ocupació ibèrica.

Un cop acabada la ullada a la *zona 0*, cal anar-se'n cap a la *zona 1*, tot passant pel davant de la *zona 3*: la plaça (figs. 1-2). Aquest indret ara és cobert per terres d'aportació i urbanitzat. De moment, no s'ha considerat apte per a la visita, a causa del mal estat de conservació de les ruïnes que s'hi van descobrir i de la importància que té en el viari urbà actual. Tot i això, no està de més remarcar que conté vestigis de l'època ibèrica, bàsicament dels segles II-I aC, encara que en superfície també s'hi han trobat ruïnes molt disperses corresponents a la *pars rustica* de la vil·la romana.

En arribar a la *zona 1* (figs. 1-2), d'acord amb el recorregut *ordenat* que estem fent, convé no anar directament a les ruïnes més espectaculars, situades al nord, a tocar i també, malauradament, a sota de la via del tren; es tracta de restes romanes que després descriurem. Abans cal referir-se a uns altres vestigis ibèrics —avui tapats i situats cap al centre del predi—, també del segle II aC, els quals consisteixen en un enreixat de cases, molt semblant al que ja s'ha vist a la *zona 0*. Aquestes cases tenen a llevant les ruïnes d'un altre forn ibèric per coure-hi ceràmica, molt més gran que no pas els descrits abans, però de forma el·líptica, el qual es va usar els segles III i II aC. Sota les cases esmentades, es troben les ruïnes d'un altre forn, en aquest cas de planta circular. Durant l'excavació es va trobar l'interior ple d'àmfores de tipus punicoebusità, idèntiques a les produïdes a Eivissa al llarg del segle III aC.

Molt a prop dels vestigis ibèrics, i de vegades a sobre, en la *zona 1* també es pot advertir la presència de ruïnes de la *pars rustica* de la vil·la romana. Aquestes instal·lacions pertanyien a una explotació agrícola que hi va haver en el lloc de Darró des dels anys 50/40 del segle I aC

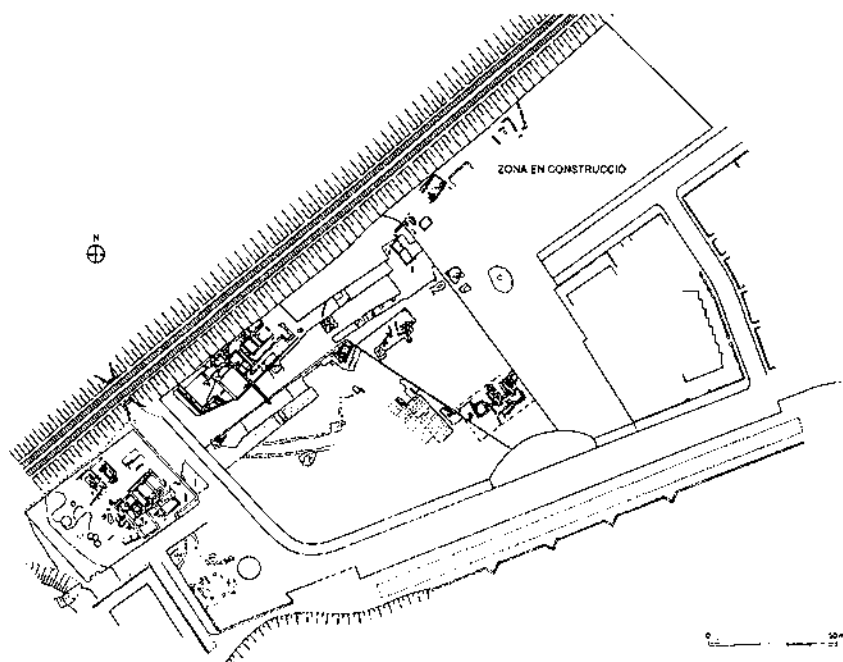

Figura 1: Planta general de les ruïnes descobertes a Darró.

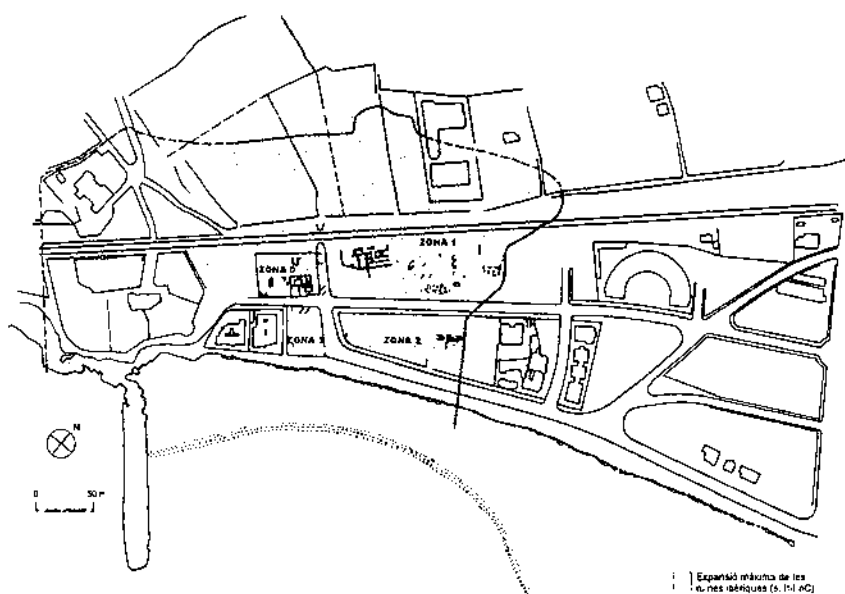

Figura 2: Planta general del jaciment de Darró amb les zones teòriques en què es divideix.

fins al segle VI de la nostra era, com a mínim. En aquest sector, on les coneixem parcialment, no s'han conservat gaire bé, ja que els materials de construcció utilitzats eren molt escadussers i s'han vist molt afectades pels conreus moderns. Tot i això, a migdia del predi, prop de les ruïnes ibèriques descrites més amunt, s'han trobat vestigis remarcables, com ara les ruïnes d'un *torcularium* aparegudes el 1998, datades dels darrers anys del segle I aC. Cap a ponent, dins la mateixa zona, s'han descobert altres dependències rústegues; les primeres són del segle III dC i les més allunyades, que formen un conjunt molt extens que ocupa el terç occidental de la finca, tot i trobar-se arrasades fins al nivell dels paviments, són prou indicatives de l'àmplia reforma que es va dur a terme en aquesta part de l'explotació agrícola al segon quart del segle V dC.

Dins la mateixa zona 1, es poden veure les ruïnes de la *pars urbana* de la vila, la qual ja hem esmentat abans, per dir que és al costat mateix de la via del tren, i per assenyalar-ne la situació espacial, un xic enretirada de les dependències productives. L'acció dels conreus moderns i l'abandó molt lent de les ruïnes han fet que l'estat de conservació no sigui excel·lent. De tota manera, els materials de construcció eren de més qualitat que no pas els de la *pars rustica*, i podem fer-nos-en una idea de l'aparença. Com passava a les cases ibèriques de la zona 0, aquí també, inevitablement, han quedat a la vista les restes de les fases successives totes barrejades. Ara, només cal dir que, mirant les ruïnes de la *pars urbana*, destaca la presència d'un *corredor* contigu a la façana de migdia, d'una sèrie de cambres pavimentades amb *opus signinum*, una mica més al nord; d'unes altres habitacions amb estuc a les parets, de vegades pintat amb motius geomètrics fets en colors, i d'un gran *oecus* amb capçalera poligonal situat gairebé al mig de les restes. Cal afegir que el peristil probablement roman ben bé sota el traçat actual de la línia fèrria.

El recorregut s'hauria d'acabar a la zona 2 (figs. 1-2), l'àrea del jaciment que dona al passeig marítim de Ribes Roges. A hores d'ara, no s'hi veuen gaires restes, llevat d'uns petits trossos de mur i una mena de pujolet artificial, que molt aviat serà flanquejat per les noves construccions que s'estan aixecant a les àrees estèrils que hi ha a tots dos costats. En dur-se a terme l'ordenació del conjunt, però, la situació canviarà, ja que, probablement, es bastirà alguna estructura per aixoplugar les ruïnes que avui romanen tapades, les quals corres-

ponen a les instal·lacions de la terrisseria romana, que va funcionar durant gran part de la segona meitat del segle I aC i al llarg de tot el I de la nostra era. La troballa principal en aquest sector van ser dos forns bessons de planta rectangular, avui protegits i coberts per un munt de terra —el pujollet esmentat—, ja que, com és habitual en aquesta classe d'inginyers, van ser bastits amb toves.

II. ANTECEDENTS

Les primeres notícies i intervencions (figs. 1-2)

Les notícies més antigues sobre el jaciment de Darró es remunten a la "Carta del Doctor D. Jayme Pascual... al Doctor D. Francisco Papiol de Padró", datada del 1789 i transcrita gairebé completa a la *Historia de Villanueva y Geltrú*, publicada per Josep Coroleu.⁽³⁾ L'erudit canonge esmenta "las fábricas subterráneas que se han descubierto (prop de l'ermita de Sant Gervasi) y los muchos sepulcros llenos de huesos y calaveras pasado el cráneo de algunas de ellas con un clavo". Aquest paràgraf, glossat encertadament pels autors de la *Carta arqueològica de la provincia de Barcelona*,⁽⁴⁾ ens il·lustra sobre la possible existència d'un poblat ibèric, atès el ritu practicat amb els cranis, i dóna a entendre que la presència de les ruïnes era cosa sabuda fa dos-cents anys. Pel que fa a la vil·la romana, a la *Carta arqueològica* es recull la notícia de la troballa d'un paviment de mosaic blanc i negre, que es va destruir, i d'un "home de pedra" del qual no s'ha tornat a tenir cap referència.⁽⁵⁾

Malgrat tot, les primeres evidències tangibles de la presència romana que ens han pervingut es van localitzar arran de les obres del ferrocarril, el 1880: es tracta d'un capitell i una base de columna que, juntament amb altres vestigis semblants trobats més tard, es conserven en el museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú. Poc després, es va donar a conèixer de forma científica l'únic epígraf descobert al jaciment fins ara, que ja havia estat publicat per Pascual i Coroleu.⁽⁶⁾ Aquestes vistoses troballes van engrescar l'inquiet Albert Ferrer i Soler per esbrinar el veritable abast de les ruïnes de Darró i, juntament amb alguns col·laboradors, va realitzar els primers estudis que podríem dir arqueològics en el sentit actual del terme.⁽⁷⁾

Un cop desaparegut el senyor Ferrer i Soler, l'interès per la vil·la —en aquell temps l'establiment ibèric no es coneixia gaire— va continuar, i el professor Antoni Arribas hi va dur a terme dues campanyes d'excavació sistemàtica. Els treballs d'aleshores es van concentrar en la finca que actualment anomenem *zona 1*, i van servir per delimitar el mur que tancava la *pars urbana* a migdia i diversos àmbits de la residència (I, VIII, IX, XIV, XV, XVI), alguns dels quals es van buidar del tot. Aquesta recerca, modèlica pel seu temps, es va publicar al cap de poc,⁽⁸⁾ i durant molts anys va ser l'única notícia que es coneixia sobre el sector romà del jaciment.

Les excavacions de 1977 a 1996

L'activitat arqueològica en la darrera etapa de les excavacions de Darró va començar el 1977. Això no obstant, la recerca sistemàtica no es va encetar fins al 1980, a causa d'una sèrie de dificultats administratives. Malgrat tot, durant l'any 1977 es van dur a terme treballs per part de membres del Centre d'Estudis del Museu Víctor Balaguer, autoritzats per la Consejería Provincial del Patrimonio Artístico, organisme dependent d'aleshores del Ministeri de Cultura. Les activitats van continuar amb menys intensitat fins al 1979.⁽⁹⁾

Aquesta intervenció es va fer amb la finalitat de recollir els materials escampats per les màquines que feien els fonaments d'una casa, el 1977. També es pretenia netejar les ruïnes que van restar al descobert. Això no obstant, es van buidar algunes cambres ibèriques i es van fer altres sondeigs (principalment a la casa ibèrica núm. 1 i a una cambra de la casa núm. 3). Alguns dels resultats d'aquesta feina, els hem pogut conèixer a través de les notes i els croquis realitzats pel senyor A. Ferrer Martí.

Encara que lògicament l'objecte del nostre treball no és la descripció de les actuacions durant aquests anys, haurem de fer algunes referències a les estructures exhumades i a la nomenclatura que es va utilitzar per assenyalar-les. Aquesta nomenclatura l'hem respectada de manera indicativa, ja que en incorporar-nos a l'excavació del jaciment no vàrem tenir més remei que interpretar aquestes troballes mitjançant les escasses dades disponibles. A més, vam haver d'ocupar-nos de la classificació i l'inventariat de l'important volum de materials recollits entre 1977 i 1979.

La destrucció del 1977

El juliol d'aquest any va començar l'excavació mecànica de terres, per construir els fonaments d'una casa a la zona 0. Aquesta obra tenia llicència municipal. Les excavadores van destruir gairebé absolutament les restes antigues situades a la part occidental del solar, on el nivell del terreny verge, atesa la proximitat del pujol, era més enlaira. En aquesta zona només es van conservar fragments d'algunes sitges retallades al terra natural. D'aquesta manera es va perdre la sitja núm. 1 —només en va quedar l'empremta i els reblliments escampats— i van ser escapçats els dipòsits 3, 4 i 5, i també un abocador proper. Una mica més a l'est d'aquesta estructura, es van eliminar els murs d'un recinte de la *pars rustica* de la vil·la, situat a sobre de la sitja 2 (l'única que es va poder excavar intacta, el 1980). Per últim, també va ser destruïda una bona part del sector a ponent de la casa ibèrica núm. 1, i es van eliminar els estrats més elevats d'un tros del carrer ibèric que travessa aquest solar d'est a oest. La casa núm. 2, situada a tramuntana d'aquest carrer, també va patir una destrossa superficial.

Els treballs de 1980 a 1984⁽¹⁰⁾

Un cop realitzades les primeres excavacions *de salvament*, ja esmentades, el Museu Arqueològic de Barcelona es va fer càrrec de la direcció científica —que va ser encarregada a un de nosaltres— i el finançament de les excavacions, la qual cosa va implicar la realització de recerques sistemàtiques a partir del 1980. La primera tasca que ens vam plantejar va ser la interpretació i la datació de les estructures que aleshores estaven a la vista, i la continuació dels treballs a la casa 3, la més intacta, on encara era possible d'extreure conclusions estratigràfiques i urbanístiques. En conseqüència, l'any 1980 es va encetar la neteja, classificació, inventariat, dibuix i estudi dels materials recollits fins aleshores. Al mateix temps, va començar el primer sondeig estratigràfic en la cambra G de la casa 3. També es van fer treballs a la zona occidental del solar, on es van excavar les restes d'una estructura de la *pars rustica* de la vil·la molt malmesa i la sitja 2, amortitzada poc abans de construir-se l'estructura romana.

Els resultats de la campanya de 1980, ja que van servir per conèixer les potencialitats estratigràfiques d'aquesta part del jaciment,

i proporcionaren una seriació cronològica de les fases d'utilització. Aquesta informació va ser el punt de partida per al posterior estudi complet de la casa 3. Pensàvem que el coneixement en extensió havia de ser molt revelador sobre el tipus d'ocupació característica del jaciment ibèric, la situació topogràfica del qual, estès per la plana prelitoral, era aleshores absolutament inèdita en aquesta mena d'assentaments. Llavors, també havíem comprovat que els únics testimonis de la presència romana a la *zona 0* eren alguns murs de la *pars rustica* de la vil·la i una necròpoli d'inhumació, apareguda en els estrats més enlairats, datable a partir del segle IV.

El 1981, van continuar els treballs a la casa 3 amb l'excavació de la cambra F. Durant els anys 1982 i 1983, les campanyes afectaren el mateix habitatge ibèric i es van estudiar les estances A, B, C, D, E, G i H. Algunes, sobretot les tres primeres, havien estat buidades parcialment durant l'excavació *de salvament* de 1977-1979, però en vam poder reconstruir l'estratigrafia amb una precisió raonable.

El 1982, ja s'havia aprovat el Pla General d'Ordenació de Vilanova i la Geltrú, en el qual no s'establien zones arqueològiques al sector de Darró. Només es qualificaven com a zones verdes el predi on treballàvem, el solar d'un edifici proper construït el 1972 i una part del vessant occidental del turó de Sant Gervasi. Aquesta inseguretats urbanística va fer que, des d'aleshores, la delimitació del perímetre del jaciment arqueològic esdevingués un dels objectius fonamentals de l'excavació. En aquestes primeres tasques de prospecció vam tenir la col·laboració del Servei d'Arqueologia durant la campanya de 1982.

El període 1984-1993⁽¹¹⁾

A partir de 1984, la recerca va adquirir una empenta considerable. La problemàtica urbanística esmentada i la importància progressiva de les ruïnes van propiciar un acord entre l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú i la Diputació de Barcelona, per resoldre aquestes qüestions. El resultat immediat va ser la intervenció en el jaciment per part del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments —avui del Patrimoni Arquitectònic Local—, organisme que podia afrontar amb èxit les diverses actuacions plantejades.

Com a conseqüència d'aquests plantejaments nous, des del 1984 els treballs van tenir un altre caire. Dins la *zona 0*, sense abandonar les investigacions de la casa 3, que van quedar enllestides durant aquella campanya —llevat d'un sector de l'àmbit C3F, excavat el 1996—, els treballs es van estendre al carrer ibèric i a la casa 4 i s'intensificà la tasca de prospecció a tota la suposada àrea arqueològica per delimitar-ne el perímetre. Aquest objectiu es va assolir el 1985. Els següents dos anys la recerca van tenir un objectiu qualitatiu. Ja es coneixien els límits del conjunt i se n'havia excavat en extensió un sector, però no se sabia quina mena de ruïnes contenia cadascun dels predis que formaven el jaciment. A més, gran part d'aquests terrenys eren de propietat privada, llevat de les vies públiques i la *zona 0*, que aleshores ja havia estat adquirida per la Diputació. En conseqüència, calia esbrinar el tipus de ruïnes que hi havia a cada lloc, per donar-hi la resposta urbanística escaient i plantejar-ne la restauració.

Amb aquesta intenció, els treballs van tenir per objecte excavar en extensió un sector molt important del jaciment, situat entre el turó, el ferrocarril, el passeig de Ribes Roges i el carrer de Juan de la Cosa. La recerca va començar a la *zona 1* (entre els carrers de Ponent, Alexandre de Cabanyes —avui desaparegut—, Juan de la Cosa i el ferrocarril), on es van delimitar els sectors estèrils. A continuació, va començar la investigació sistemàtica, que va proporcionar la troballa d'una àrea força gran de la *pars urbana* de la vil·la, diverses dependències de la *pars rustica* i un barri ibèric.

L'anomenada *zona 2* (entre el passeig de Ribes Roges, la plaça de Darró i els carrers de Cabanyes i de la Cosa, el primer desaparegut el 1998) va proporcionar la troballa de la terrisseria de la primera fase de la vil·la, gairebé aïllada en un predi bàsicament estèril —tret d'algunes estructures ibèriques i romanes molt perifèriques. Finalment, a la *zona 3*, es va trobar el llit del torrent de Sant Gervasi (que ja havíem localitzat el 1982 a la *zona 0* i el 1984 al carrer de Ponent) i algunes estructures ibèriques.

Al llarg de les campanyes de 1987-1988, vam insistir novament en la *pars rustica* de la vil·la, i també es van estudiar els sistemes de drenatge utilitzats durant l'època imperial. Això, unit a les dades obtingudes en la recerca de l'etapa ibèrica, ens va permetre de proposar una hipòtesi sobre l'evolució del medi físic comprovada mitjançant procediments geològics.⁽¹²⁾

El 1990, es va excavar a l'angle sudoest de la *zona 0*, on es van localitzar algunes restes de la casa ibèrica núm. 1, que ens van fer situar-ne la data de fundació al segle III aC; també s'hi van descobrir dues cisternes bessones i un seguit de canalitzacions que s'hi relacionaven. Finalment, el 1992 i 1993 es va treballar a indrets perifèrics del jaciment, com ara l'extrem de llevant de la *zona 1*, en què es va trobar un conjunt d'estances de la *pars rustica* de la vil·la, força arrasades, però molt il·lustratives del funcionament de l'explotació agrícola en època tardana, a partir del segle V. Durant el mateix període, també es va treballar a la *zona 3*, la plaça de Darró, en què van aparèixer restes molt destruïdes, gairebé invisibles, d'un altre sector de la *pars rustica* de la vil·la i també ruïnes ibèriques d'unes quantes cases dels segles II-I aC, força fetes malbé, tot i que el traçat era intel·ligible.

El 1994 i 1995, només es van dur a terme obres de consolidació i manteniment a la *zona 0*, entre les quals cal destacar la substitució total de la tanca perimètrica, i el 1996 es va enllestir l'excavació de l'àmbit C3F, dins la casa ibèrica núm. 3, l'excavació del qual, començada el 1982, romanía interrompuda des de llavors.

III. L'EXCAVACIÓ DE 1996-1998

Objectius

Els treballs d'aquest bienni es van plantejar amb la intenció d'enllestir definitivament dues tasques encetades feia temps. D'una banda, la delimitació del jaciment i, d'altra banda, l'excavació del barri ibèric de la *zona 0*. La delimitació, com s'ha dit, havia començat el 1982 i s'havia dut a terme d'una forma intensiva fins al 1986, de tal manera que llavors ja es tenia una idea prou exacta dels límits del jaciment, els quals envoltaven una extensió d'unes 9 ha, però eren molt menys reduïts que no pas els terrenys que donaven ceràmica ibèrica en superfície, l'extensió dels quals duplicava amb escreix la magnitud esmentada.

Calla, però, enllestir una delimitació més precisa, fins arribar ben bé a la vora de les estructures arquitectòniques, ja que la situació d'una gran part del jaciment en finques privades, les quals, en principi,

en el PGOU no s'havien qualificat exactament com a zona arqueològica, obligava a definir el subsòl de cada pam de terra, bé per protegir-lo urbanísticament, bé per deslliurar-lo de la suspensió de llicències d'obra. Els treballs adreçats a aquest objectiu van tenir lloc principalment fins al 1993, al mateix temps que es realitzava la tramitació d'una modificació de detall d'aquells articles del PGOU referit a Darró, la qual va ser proposada des del punt de vista tècnic pel nostre Servei.

Un cop que la modificació va ser aprovada definitivament, el 1997, després de nombroses vicissituds, només calia excavar el subsòl d'un extens tram del carrer Alexandre de Cabanyes situat entre les zones 1 i 2, per poder conèixer el perímetre del jaciment d'una manera exhaustiva, i justament aquesta tasca és la es va dur a terme el 1998.

Quant a la zona 0, de propietat pública des del 1986, i en què les qüestions urbanístiques havien quedat resoltes feia anys, la preocupació era una altra. Se centrava en enllestir l'excavació sistemàtica del barri ibèric i de les ruïnes de la *pars rustica* de la vil·la que s'hi havien trobat, i en les quals, a causa de la urgència de la intervenció en altres llocs, a penes s'hi havia treballat des del 1990, llevat d'una petita intervenció a la cambra C3F, el 1996.

En conseqüència, es va plantejar el descobriment sistemàtic de la casa número 2, en la qual no es feia res des dels dies de l'excavació *de salvament*, el 1977, i aquesta tasca ha quedat gairebé enllestida al final de la campanya de 1998. També es va plantejar el coneixement del carrer longitudinal, el qual va a bon ritme però encara precisa de més excavacions. Finalment, es va dur a terme la cala al subsòl de C3G, per sota de la capa freàtica, a què ens hem referit abans.

1. L'EXCAVACIÓ DE LA CASA IBÈRICA NÚMERO 2

La casa (figs. 3,16)

Es troba al costat de tramuntana de la zona 0 del jaciment, al davant de la casa 1, i totes dues flanquegen el carrer ibèric longitudinal que travessa el predi en direcció est-oest. La casa 2 s'ha posat al descobert en dues campanyes successives. La meitat occidental es

va excavar l'any 1997 i es va anomenar àmbit A. Cal assenyalar, però, que aquest espai comptava amb algunes restes arquitectòniques visibles abans de començar la recerca, exhumades el 1977 pels col·laboradors del Museu Víctor Balaguer, en el decurs dels treballs de salvament que s'hi van realitzar aleshores. La part oriental de la casa, que romania intacta, es va excavar l'any 1998 i es va denominar àmbit B. Tanmateix, en aquesta banda no es va arribar arreu al terreny natural,⁽¹³⁾ per la qual cosa, en tractar de l'evolució, dins el capítol de conclusions, el lector trobarà alguna petita mancança referida a les etapes més primerenques de l'edifici.

La fundació de la casa 2 l'hem datat del primer quart del segle II aC, moment en què el poblat ibèric de Darró va assolir l'extensió màxima (fig. 2). Aquest fenomen s'ha de relacionar amb la construcció en aquell moment de bell nou d'una retícula urbana de tipus hipodàmic, de la qual, dins la zona 0, s'ha descobert fins ara un barri de quatre cases i diverses dependències subsidiàries. Durant aquest període, després de la Segona Guerra Púnica (218-201 aC), es donà un canvi estructural del poblat ocasionat per la conquesta romana. Així, tot el nucli situat al peu del vessant oriental del turó de Sant Gervasi va ser pensat de manera unitària, i això va comportar l'obertura de dos carrers dins aquesta zona, un de porticat en direcció est-oest i, un altre de més senzill traçat de nord a sud. Aquestes vies van ser dotades de serveis comunitaris, com per exemple el porxo i les voreres del carrer septentrional.

La casa ibèrica 2 era de planta rectangular, i no coneixem el mur que la tancava a ponent, a causa de l'erosió patida per aquesta banda del predi, on el terreny rocós gairebé aflorava abans de començar l'excavació. De tota manera, com que el punt on s'acaben les ruïnes de les façanes de tramuntana (02100) i migdia (0285) pel costat occidental assenyala una mateixa alineació, no és gaire difícil imaginar quin havia estat el traçat de la paret desapareguda. El recinte estava dividit, a través d'un envà central (0228) en direcció nord-sud, en dos grans estances (A fig. 4, i B fig. 9) comunicades entre si. Tots els murs recolzaven directament sobre el terreny verge, i es componien de sòcols de pedra, poc treballada i unida amb fang, sobre els quals s'havia bastit la tàpia. La coberta segurament era similar a un terrat construït a base de bigues i terra, i els diferents paviments van ser formats amb argila batuda.

El carrer a què donava l'accés principal de la casa, situat a migdia, posseïa una vorera formada per un enllosat barroer de pedres calcàries planes (0226, 02115) el qual, en la banda més occidental, presentava un graó (0235) utilitzat per anivellar el pendent del terreny natural. L'enllosat s'adossava al mur 02118, continuació de la paret de migdia de l'àmbit B, i al 0261, prolongació de la façana oriental de la casa (0228), els quals ajudaven a sostenir la coberta del pòrtic, que en algun moment també va recolzar en columnes.⁽¹⁴⁾ Pel costat de llevant, es podia entrar a la casa a través de dues portes (0231 i 0230) que menaven a l'àmbit A, el qual es trobava compartimentat en dues cambres mitjançant l'envà 0204. La part septentrional era un espai ampli que, en un cert moment, presentava una comunicació (0253) amb l'àmbit B oberta en el mur de ponent (0228). L'estança B també tenia accés directe al carrer a través d'una porta (02116), situada a la banda de llevant del mur 0285, la qual, segons les èpoques, s'utilitzava com a tal o romania tancada.

Pel que fa a la distribució interna de la casa, cal assenyalar que va canviar en diverses ocasions al llarg de l'època ibèrica i també va ser utilitzada, tot i que parcialment, en època imperial romana, segons que s'explica més endavant. Quant als temps ibèrics, cal remarcar que a l'interior de l'àmbit A s'han descobert els vestigis d'un seguit d'estructures típiques de la producció artesanal que s'hi va desenvolupar durant un llarg període, entre les quals destaquen un forn de planta rectangular (0250) i un magnífic pou (0207-0210). Els elements d'aquell moment descoberts dins l'àmbit B són molt més escadussers. Hi resten les ruïnes dels murets (02127, 02131 i 02138) que dividien l'espai, el qual era utilitzat aleshores com a lloc d'habitatge.

A tots dos àmbits de la casa, per sobre dels vestigis ibèrics, es pot advertir la presència de les ruïnes d'algunes estructures de la *pars rustica* de la vil·la romana. A l'àmbit A, hi ha restes d'un paviment fet amb argamassa (02103), i, tant en aquest àmbit com en el B, es conserven les restes de sengles estructures rectangulars (0241, 0287), les quals es van utilitzar com a llars. Finalment, cal esmentar un pou de planta el·líptica (0299), que data del darrer moment de la vil·la, i va comportar la modificació d'algunes estructures anteriors, com ara el paviment d'argamassa o una de les llars rectangulars.

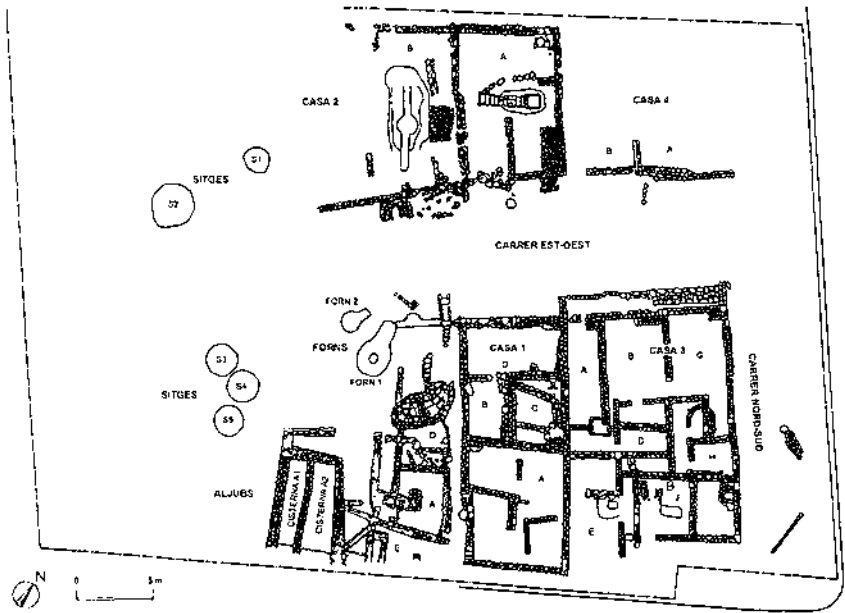

Figura 3: Planta general de les estructures aparegudes a la zona 0.

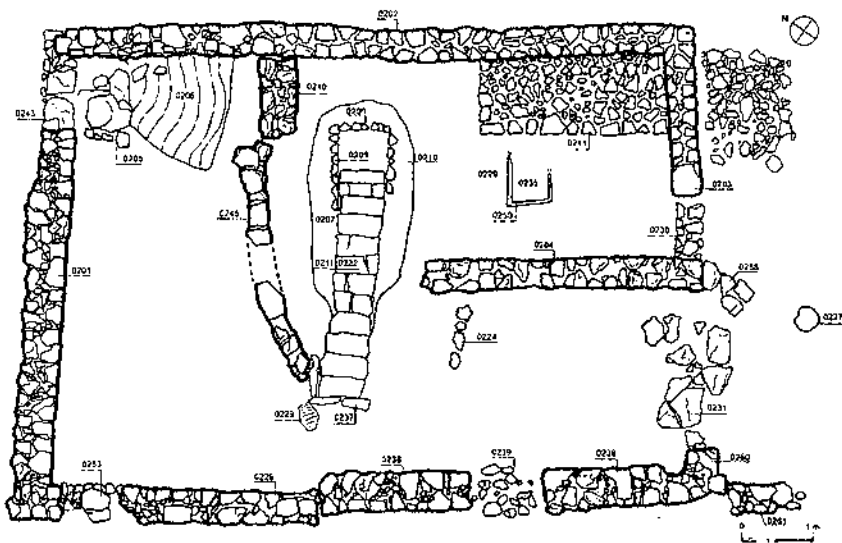

Figura 4: Planta de les estructures descobertes a l'àmbit C2A, un cop finalitzada l'excavació.

Resultats de l'excavació (figs. 5-8, 10-15, 16-22)

Les restes més antigues localitzades de l'anomenada convencionalment casa ibèrica núm. 2 daten del primer quart del segle II aC, moment en què el poblat de Darró va assolir l'extensió màxima (fig. 17, A). Llavors van restar amortitzades les primeres construccions que s'havien fet al peu del turó de Sant Gervasi, les quals coneixem bàsicament a través de l'excavació al subsòl de la casa 3 i corresponen a mitjan segle IV aC. Al llarg de les excavacions anteriors, hem comprovat que, cap al començament del segle II aC, després de la Segona Guerra Púnica (218-201 aC) o, si es vol, de la campanya de M.P. Cató (195 aC), ja sota l'òrbita romana, una part molt important del poblat va ser objecte d'una nova urbanització de tipus hipodàmic. L'estudi de la zona 0 ha permès el descobriment d'un barri d'aquella època, dedicat bàsicament a l'activitat artesanal, i la casa 2 en formava part. En aquell moment fundacional (fig. 17, A), l'habitatge només tenia un accés al carrer est-oest, el qual era situat a l'àmbit A.⁽¹⁵⁾ Tanmateix, era doble (0230, 0231), i permetia el pas directament a cadascun dels dos compartiments en què es trobava subdividit aquest àmbit mitjançant el mur 0204 –que probablement assolia una llargària més gran que la documentada en l'excavació. A l'àmbit B es passava a través de la porteta 0253, situada al nord-oest d'A. El paviment de tota la casa era de terra batuda (0252, àmbit A; 02136, àmbit B) i es recolzava en el terreny natural, d'argila en el cantó oriental i de roca calcària en l'occidental.

Sabem poca cosa de la funcionalitat d'aquest edifici en aquella primera etapa, ja que l'estança B, per ara, només s'ha excavat parcialment i l'A, sobre el paviment 0252 únicament presentava unes petites restes de cendres (0259), les quals no donen prou pistes per suposar si realment havien pertangut a una llar. Tot i això, el desenvolupament posterior de la casa indica que aquest àmbit, ja des del començament, podria haver estat dedicat a l'activitat artesanal. De fet, a la casa 3, la més coneguda d'aquesta zona, en què van tenir lloc diverses remodelacions internes en poc més d'un segle, els espais dedicats a la producció artesanal i els d'habitació coexistien en el mateix edifici, però sempre separats, encara que canviessin de situació. Cal remarcar que la casa 2 donava al carrer que travessava en sentit longitudinal aquesta zona del poblat, el qual era porticat per tots dos costats i pavimentat amb terra. Ja des d'aquesta primera etapa,

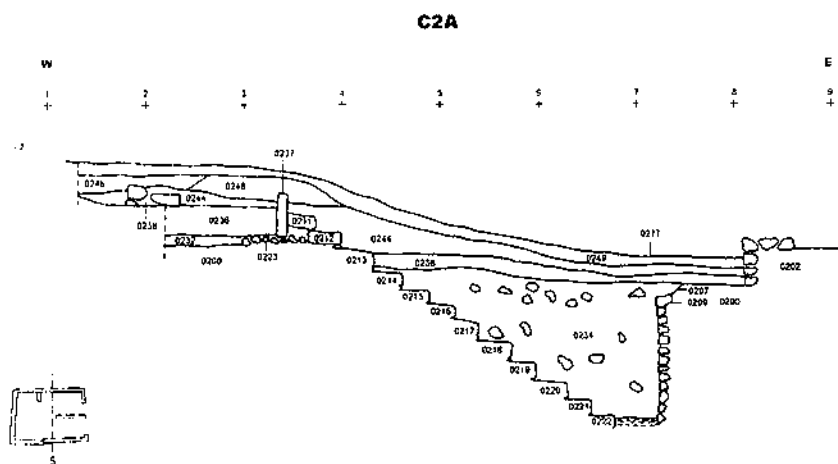

Figura 7: Secció est-oest de l'àmbit C2A amb indicació de les U.E.

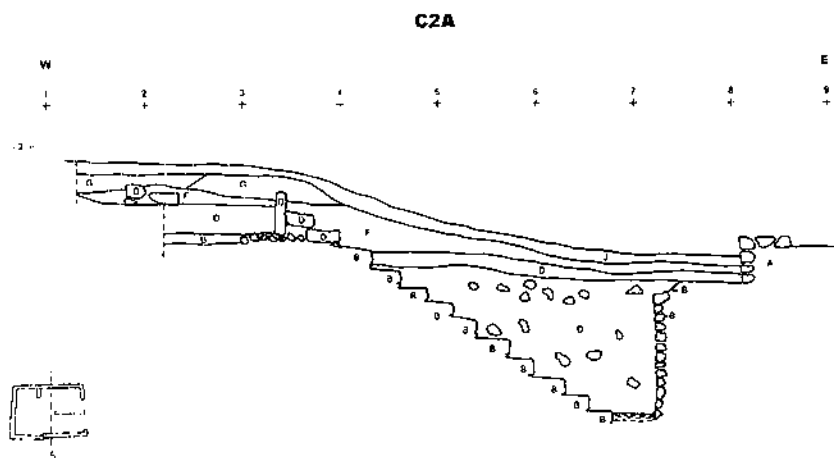

Figura 8: Secció est-oest de l'àmbit C2A amb indicació dels horitzons cronològics.

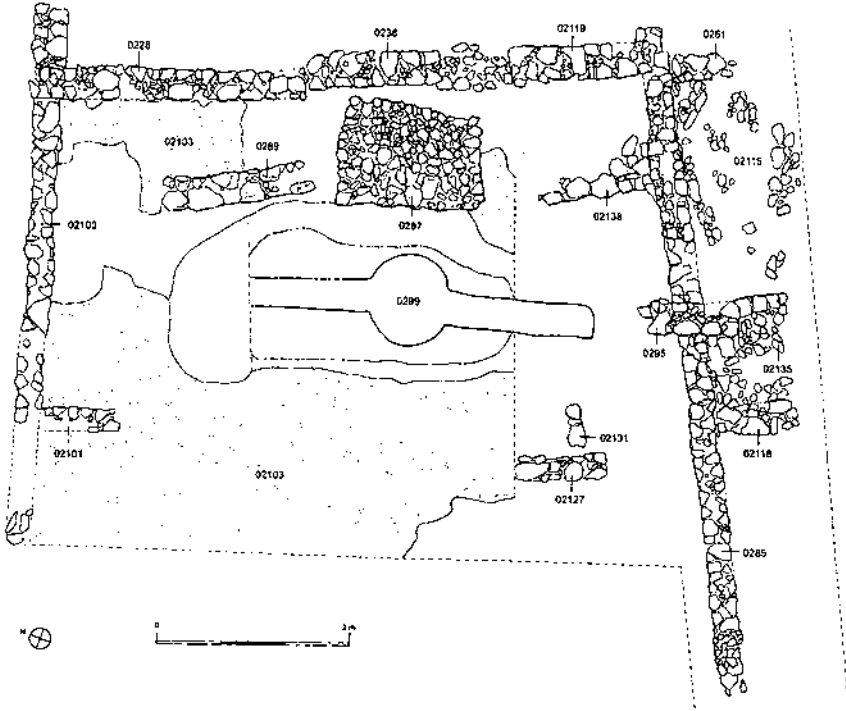

Figura 9: Planta de les estructures descobertes a l'àmbit C2B, un cop finalitzada l'excavació.

es documenta el pòrtic que era sostingut pel mur 0261 i la base de columna 0227, i pavimentat amb pedres posades planes (0226).

La segona fase de l'habitatge (fig. 17, B) datada del c. 150-135 aC, es caracteritza per l'aparició de les estructures típiques de la producció artesanal, a què hem fet referència. Es tracta de la cambra de combustió d'un petit forn de planta rectangular, situada al cantó de llevant de l'àmbit A (0250), d'un gran pou per recollir-hi aigua dolça, retallat en el terreny verge fins arribar al nivell freàtic (0207-0210), dotat d'un accés escalonat (0212-0222) i col·locat a tramuntana del forn i de l'envà central de l'àmbit A, i finalment d'una mena de cubeta amb el fons folrat amb un compost semblant a l'argamassa de calç (0206). Sembla lògic pensar que totes aquestes estructures, forn, pou i cubeta, estaven relacionades entre si i podrien haver tingut a veure, per exemple, amb la fosa de metalls. Ara per ara, però, no s'hi ha trobat cap material que indiqui el metall que es tractava o l'activitat concreta que s'hi feia. Ateses les característiques de les instal·lacions, no creiem que tinguessin relació amb la producció de ceràmica, ja que al jaciment hi ha estructures coetànies, anteriors i posteriors dedicades a aquesta funció, típiques i ben documentades, molt diferents de les que ens ocupen.

Durant el mateix moment, suposem que l'àmbit B va ser utilitzat com a lloc d'habitatge, tot i que, les petites superfícies excavades fins a la fondària en què es documenta aquesta fase només han proporcionat restes de dos murs de la compartimentació interior (02127, 02131) i d'un nou paviment de terra (02124), semblant al de l'àmbit A (0225 i 0232). Pel que fa al carrer, se seguien utilitzant les mateixes estructures descrites en tractar de la fase anterior.

La tercera etapa de l'evolució de la casa 2 (fig. 18, C), que situem entre el c. 135 i el 100 aC, es caracteritza per una certa continuïtat estructural, tot i que cal remarcar el tancament de la porta de comunicació entre els àmbits A i B (0253), que durant una temporada esdevenen independents, ja que a l'estança B s'obre l'accés 02116, que la comunica amb el carrer. Aquestes transformacions també afecten el pòrtic, que, al davant de la mateixa estança B, i un xic a ponent de la porta, presenta un graó (02135), que serveix per anivellar el pendent del terreny natural, i tot seguit un muret per sostenir-ne la coberta (02118).

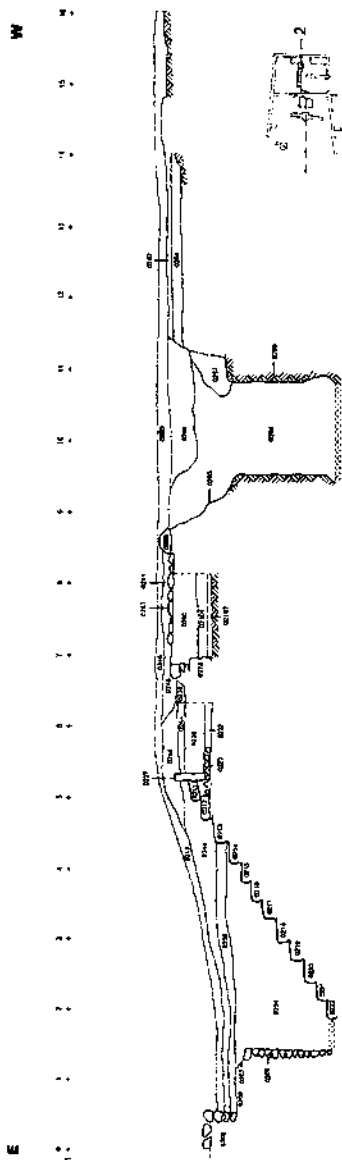

Figura 12: Secció est-oest de la casa 2 (àmbits A i B) amb indicació de les U.E.

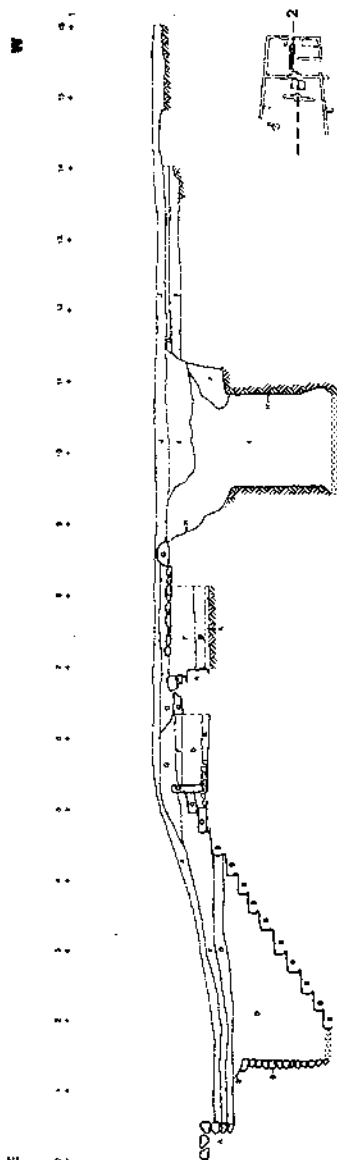

Figura 13: Secció est-oest de la casa 2 (àmbits A i B) amb indicació dels horitzons cronològics.

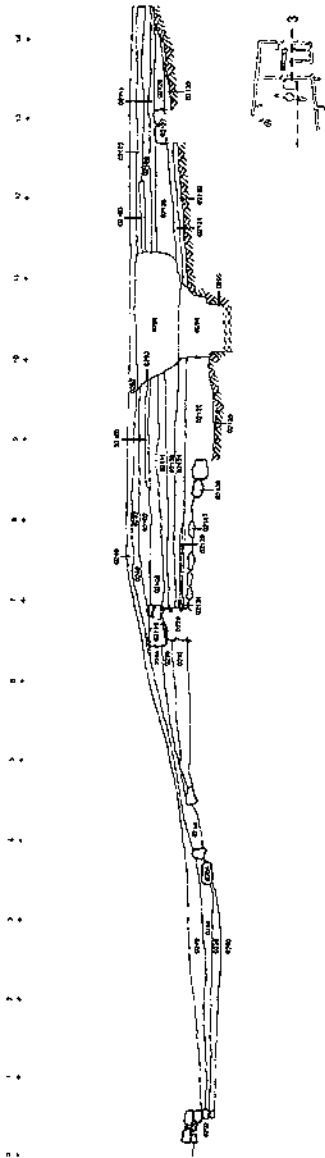

Figura 14: Secció est-oest de la casa 2 (àmbits A i B) amb indicació de les U.E.

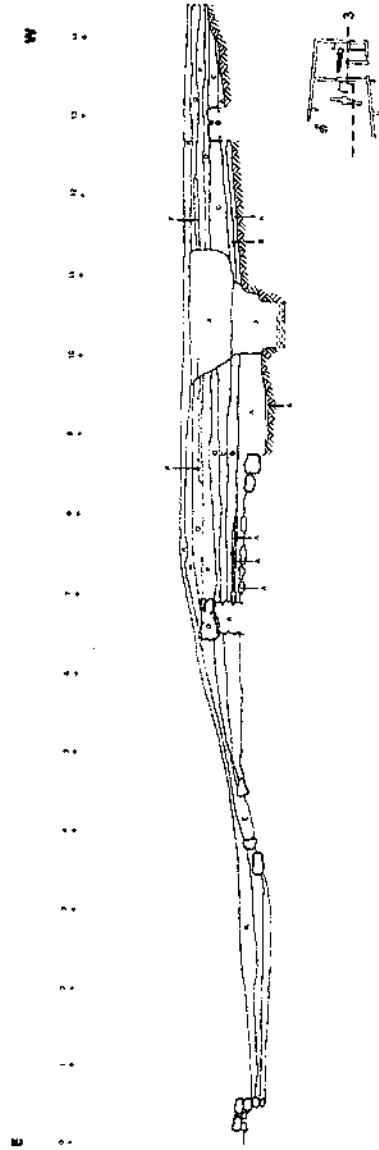

Figura 15: Secció est-oest de la casa 2 (àmbits A i B) amb indicació dels horitzons cronològics.

A la quarta fase (horitzó D, fig. 18, D), que situem cap al 100 aC, les dues estances tornen a comunicar-se; en aquest cas a través d'una nova porta (0239) situada en un mur també nou (0238/02119) que continua el traçat de l'antiga paret de separació entre els dos àmbits (0228), tot i que el rectifica lleugerament en la meitat de migdia. Val a dir que en aquell moment tots dos espais posseeixen els habituals paviments de terra batuda (0236, A; 02111, B), però ha tingut lloc un canvi important: la desaparició de totes les estructures productives de l'àmbit A, forn, pou i cubeta, i en aquesta estança de la primitiva distribució només resta el desnivell entre els costats de ponent i llevant, que se salva mitjançant graons, alguns dels quals procedeixen de l'antic accés al pou (0211-0212, 0237). Al pòrtic s'ha de destacar l'afegit d'un petit mur oblic (0258) i la substitució de l'empedrat original per un paviment de terra en l'extrem de llevant (0264), on l'antic accés independent a l'interior de la casa (0230) resta tapiat. L'accés de ponent (0231) continua obert i, al davant, s'hi ha posat un empedrat força barroer (0257). Un xic més enllà, a la façana de l'àmbit B, la porta 02116 també ha estat tapiada (02117).

Tots aquests canvis, als quals s'ha d'afegir l'obertura d'una altra porta al nord-est d'A (0243), que no sabem ben bé amb què comunicava, ja que és al límit de l'àrea excavada, indiquen que desapareix l'activitat tradicional, probablement de fosa de metall, instal·lada a l'edifici ibèric, encara que l'àmbit B —dedicat només a habitatge?— continua intacte. Aquesta fase és la darrera en què la casa respon al traçat i la funció essencial que s'hi havia determinat en el moment de la fundació, i és evident una pèrdua de vitalitat atesos els canvis substancials que hi tenen lloc.

En l'etapa següent (horitzó E, fig. 19, E), que situem al c. 100 dC, el vell edifici ibèric és reutilitzat ja dins la *pars rustica* de la vil·la, les dependències de la qual es van estendre fins aquí. Llavors, es fan independents els dos àmbits, que només conserven una sortida al carrer cadascuna, i, mentre que l'A no experimenta cap canvi en relació al seu darrer moment ibèric, a l'estança B s'hi col·loca un paviment d'una mena d'argamassa de calç, força consistent, barrejada amb terra i pedretes (02103). També s'hi fa un petit mur de compartimentació al nord-oest (02101), que es va trobar en un estat molt fragmentari i per tant és difícil d'interpretar. La porta continua en el mateix indret de la fase anterior, tot i que, a causa de l'alçària del

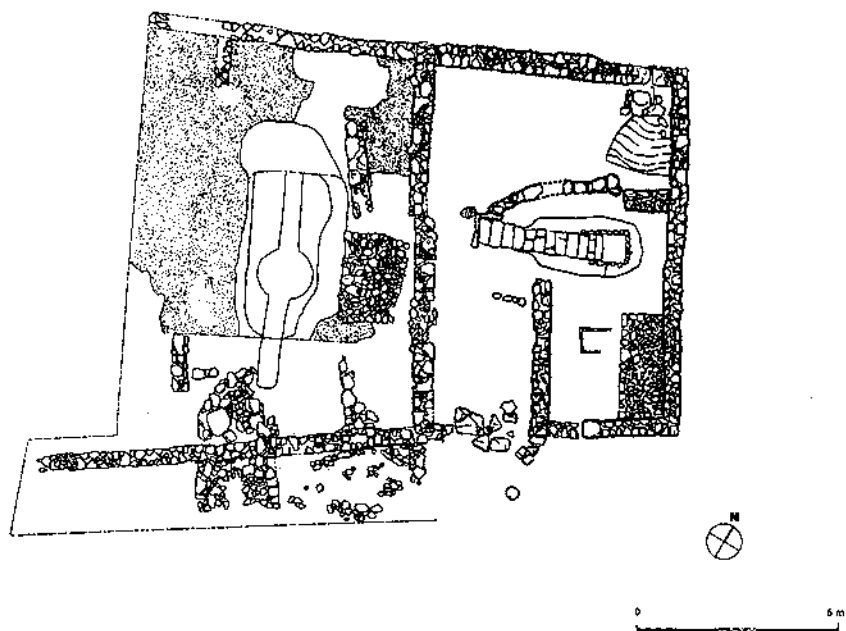

Figura 16: Planta general de la casa 2.

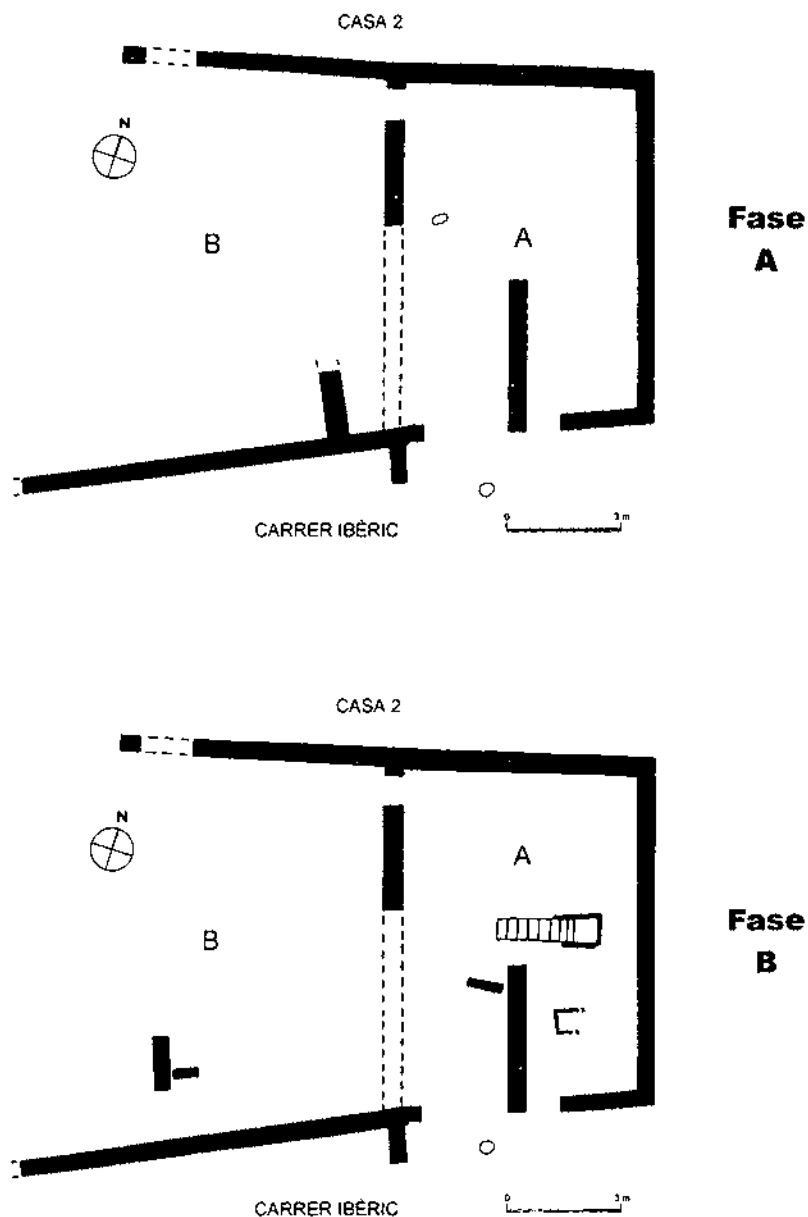

Figura 17: Plantes esquemàtiques de la casa 2 corresponents a les fases A i B.

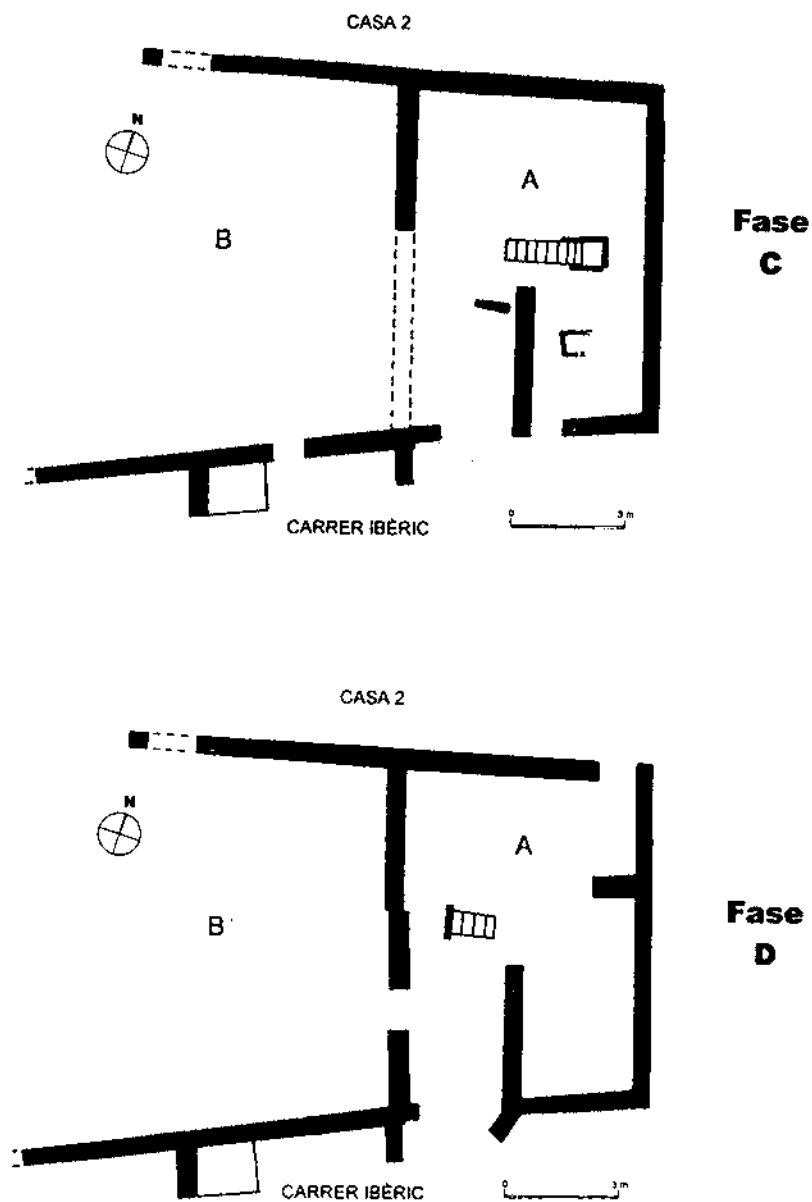

Figura 18: Plantes esquemàtiques de la casa 2 corresponents a les fases C i D.

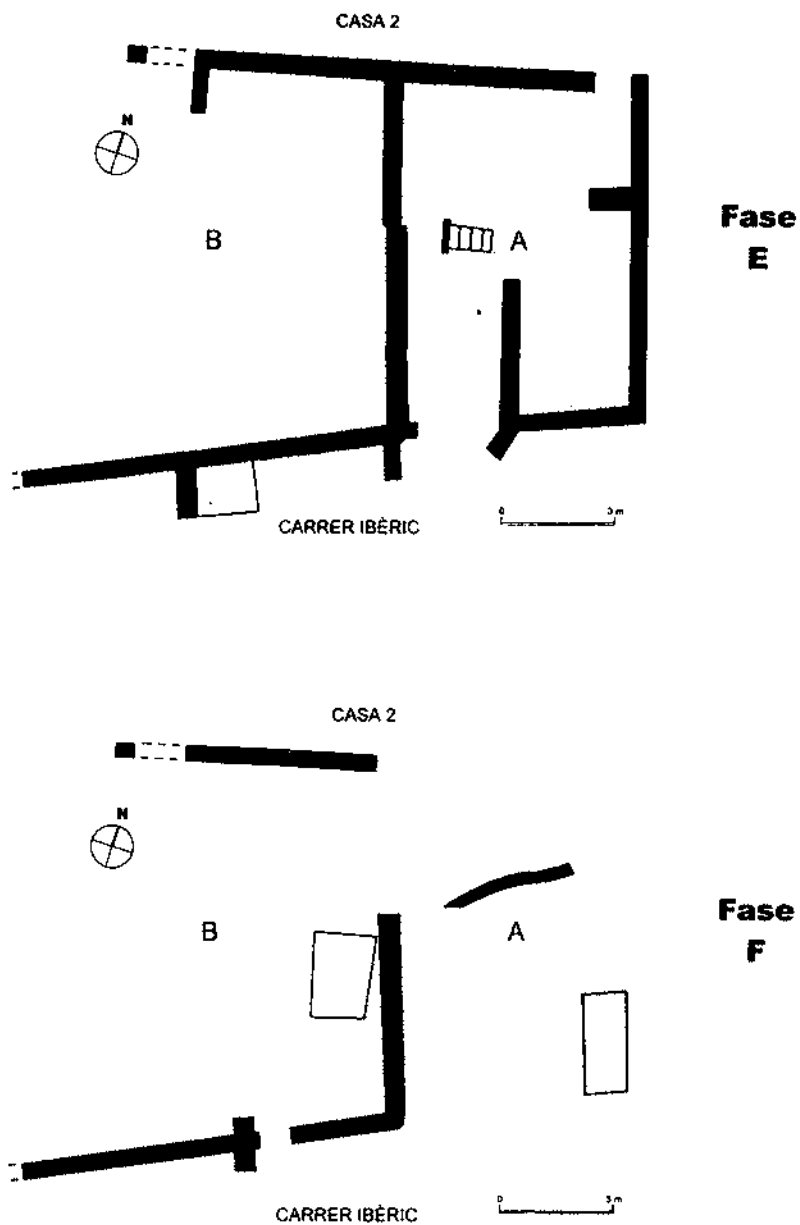

Figura 19: Plantes esquemàtiques de la casa 2 corresponents a les fases E i F.

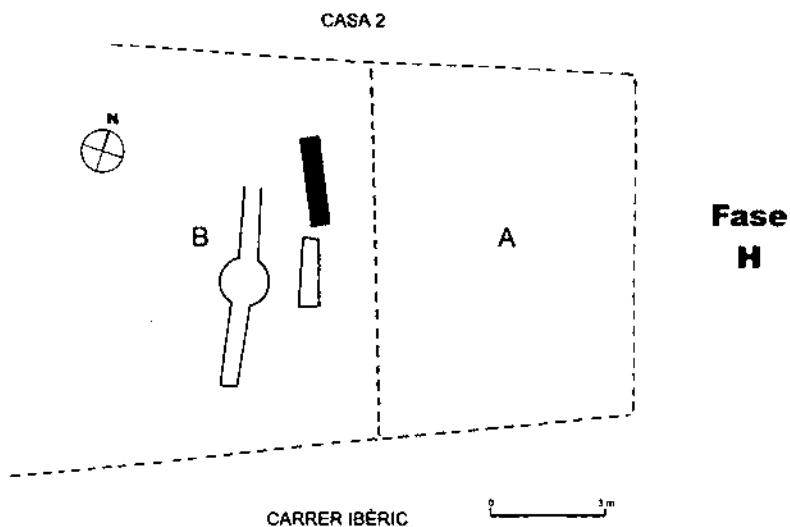
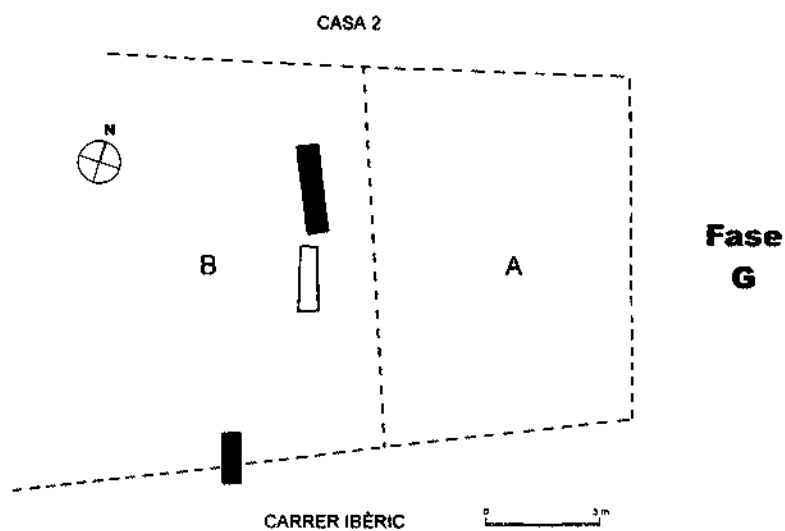

Figura 20: Plantes esquemàtiques de la casa 2 corresponents a les fases G i H.

paviment (02103), s'havia de pujar un graó per entrar dins l'estança. En el carrer es diposita una capa de terra (02112) que anivellava el terreny, anul·lant d'aquesta manera la terrassa anterior.

Les estructures d'aquesta fase són poc significatives com per deduir-ne un ús concret. En qualsevol cas, però, l'absència de modificacions a l'àmbit A i la presència del nou paviment al B indiquen la pertinença d'aquestes estructures a la *pars rustica*, que cap al començament del segle II, un cop abandonada la terrisseria d'àmfores de la zona 2, va tenir un gran desenvolupament, ja sia mitjançant la modificació de les dependències situades a la zona 1 (*torcus*, etc.), o mitjançant la creació d'altres de noves com les que ara ens ocupen —tot i que veritablement es tractava del reaprofitament d'antigues instal·lacions en ruïnes. Aquestes transformacions s'han d'emmarcar en un moment de gran puixança en què, com es recordarà, es va bastir l'edifici de la *pars urbana*, el qual va perdre, bé que transformat en diverses ocasions, fins a l'abandó de la vil·la.

En el decurs de la sisena fase (horitzó F, fig. 19, F) que situem a mitjan s. II, es basteixen, en cadascun dels àmbits, unes estructures rectangulars fetes amb pedres irregulars (0241, A; 0287, B) que, atesa la situació i característiques, probablement funcionen com a llars. En aquest moment, els murs que delimiten l'àmbit A queden amortitzats, a excepció del 0238/02119. A més, s'hi construeixen dues parets (0245, A; 0295, B) que formen part de les noves dependències de la *pars rustica*, però de les quals, a causa del seu mal estat de conservació i la manera tan barroera en què es van bastir, no poden determinar-ne la llargària total ni tampoc l'estructura arquitectònica de què formaven part. Tot i això, potser aquestes construccions s'han d'emmarcar dins les dependències destinades a la transformació de les primeres matèries agrícoles.

És en la setena fase (horitzó G, fig. 20, G), al segon quart del segle III dC, que el perímetre inicial de la casa 2 resta colgat definitivament, i potser el carrer, el qual aleshores de ben segur ja tenia una altra funció, es deixa d'utilitzar. En aquest cas, l'única estructura que podria suggerir encara una certa activitat en aquesta via és el mur 0295, ben escadusser. Pel que fa a l'antic àmbit B, la llar 0287 desapareix tapada per un conjunt de pedres (0288), les quals, potser, tenen alguna cosa a veure amb un muret nou, el 0289. A l'àmbit A,

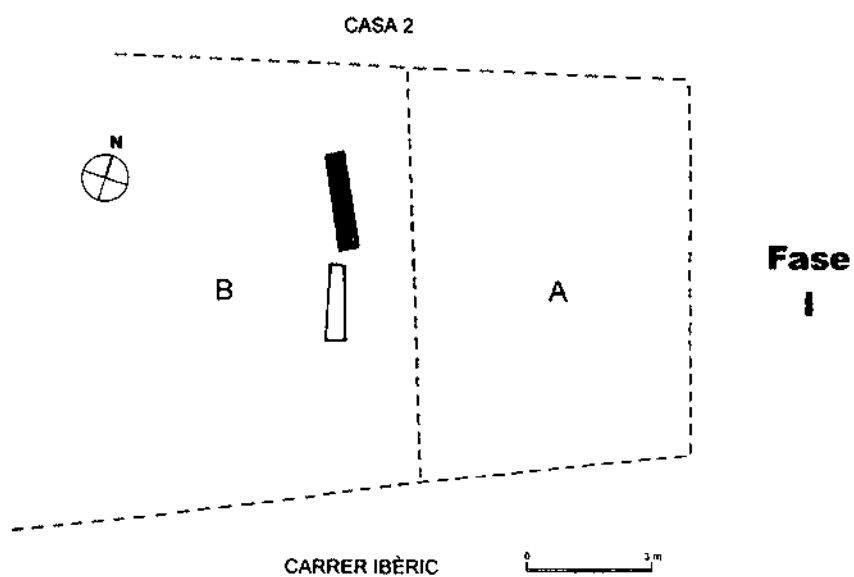

Figura 21: Planta esquemàtica de la casa 2 corresponent a la fase I.

que ja hem vist que desapareixia com a tal, s'hi diposita una sèrie de rebliments (0246-0248) que colguen els murs.

Un decennis després, ja dins la fase H (fig. 20, H) del c. 250 dC, el canvi estructural més important que té lloc al sector que abans havia estat ocupat per la casa 2 és l'obertura del pou 0299, el qual, un cop més, indica que llavors en aquesta zona hi havia estructures de la *pars rustica*. Sembla que en aquesta època, un cop desaparegudes les dependències corresponents a la primera fase de la vil·la, aquesta àrea es destina a un altre ús, potser pecuari, per al qual cal la presència del pou i el seu potencial d'aigua potable. Convé tenir en compte que la data d'aquesta fase és semblant a la d'una sèrie d'importants modificacions a la *pars urbana* (220-240), que li confereixen un aspecte similar al que mantindrà fins a l'abandó. Llavors, també s'edifica un conjunt d'estances corresponents a la *pars rustica* a la banda oriental del jaciment,⁽¹⁶⁾ les quals es mantenen en ús fins a mitjan segle V, en què es basteixen les darreres dependències rústegues que es coneixen.

Cap a l'any 330 de la nostra era (fig. 21), el pou 0299 queda reblert per una sèrie de capes d'argila i pedres. És probable que, en aquesta data, pels volts de la qual també van tenir lloc importants canvis a la *pars urbana*,⁽¹⁷⁾ resti absolutament abandonat el predi que coneixem com a zona 0, que havia estat ocupat ininterrompudament des del mitjan segle IV aC. El mur 0289, la darrera estructura que s'hi degué mantenir en ús fins a un moment segurament proper a la data esmentada, va aparèixer a l'excavació cobert per l'estrat superficial. No sabem, per tant, si va jugar cap paper dins la necròpoli tardana que s'ha documentat a la zona 0, la qual, en certes àrees, com ara a l'extrem oriental del predi, sobre l'antic carrer o a l'indret on havia estat la casa ibèrica núm. 3, va utilitzar murets, tant procedents de la *pars rustica* com bastits de bell nou, per protegir lateralment les sepultures d'inhumació datades entre els segles IV i VI de la nostra era.

Per acabar, cal fer esment de la troballa, dins la capa superficial, de ceràmica medieval i moderna, testimoni de l'ús agrícola de la zona que, com sabem a partir de les troballes en altres indrets del jaciment i que aquí es confirmen, es va fer més intens a partir de mitjan segle XVII.⁽¹⁸⁾

2. L'EXCAVACIÓ A L'ÀREA DE LA CASA NÚMERO 3

La casa 3 (figs. 1-3)

Aquest habitatge, situat a la zona 0, ocupa la meitat de llevant d'una illa d'edificacions formada per dues construccions, separades per una paret mitgera traçada en direcció nord-sud. Aquesta illa està delimitada a llevant i tramuntana per sengles carrers, un dels quals és porticat; i a ponent per un passatge que aïlla la casa 1 d'un sector artesanal en el qual es van bastir diversos forns i dues cisternes amb un complicat sistema de desguassos i piques de decantació. El límit de migdia roman sota el camí que comunica el passeig de Ribes Roges amb la platja de Sant Gervasi, per la qual cosa no sabem si en aquest sector hi havia més habitatges.

La casa 3 està dividida en 7 àmbits, entre els quals l'habitació F ocupa una part del quadrant sud-est. A llevant, llinda amb el carrer en direcció nord-sud (sector 7), a tramuntana amb l'habitació H, amb la qual no té comunicació directa, i a ponent està adossada a l'habitació E. A migdia, limita amb un carreró que, o bé formaria un *cul de sac* en arribar a la façana lateral de la casa 1, o bé tindria una planta colzada i, en arribar a aquesta casa, es desviaria en angle recte en direcció al mar. L'àmbit F és rectangular, de 18 m² aproximadament, delimitat per quatre murs travats en angle recte. Les ruïnes de les estructures que ens han pervingut corresponen als sòcols de pedra en què recolzaven les parets de tàpia.

2.3 Antecedents dels treballs a l'àmbit F (figs. 22-24)

Durant els anys 1981 i 1982 es van portar a terme els primers treballs a l'àmbit F. Llavors es va excavar en extensió un ampli sector de la zona 0 per conèixer la planta completa de la casa 3, ja que aquest habitatge presentava la particularitat d'estar delimitat a tramuntana, llevant i migdia per carrers ibèrics i a ponent estava adossat a un altre habitatge, mitjançant una paret mitgera. De 1983 a 1985 els treballs es van centrar a les habitacions B, G i H, que van ser excava-des fins exhaurir el jaciment o fins que l'aparició de la capa freàtica, a l'àmbit G, va aturar la recerca.

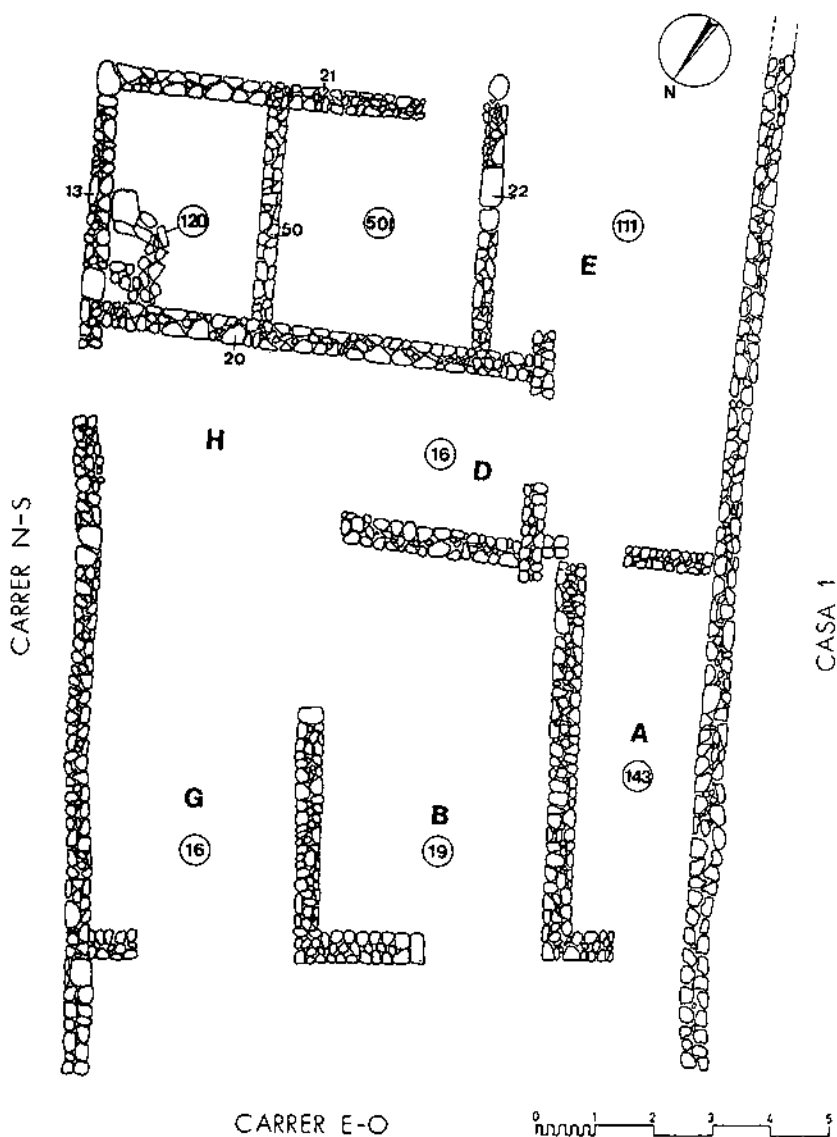

Figura 22: Planta de la casa 3 en el decurs de la darrera fase d'utilització ibèrica.

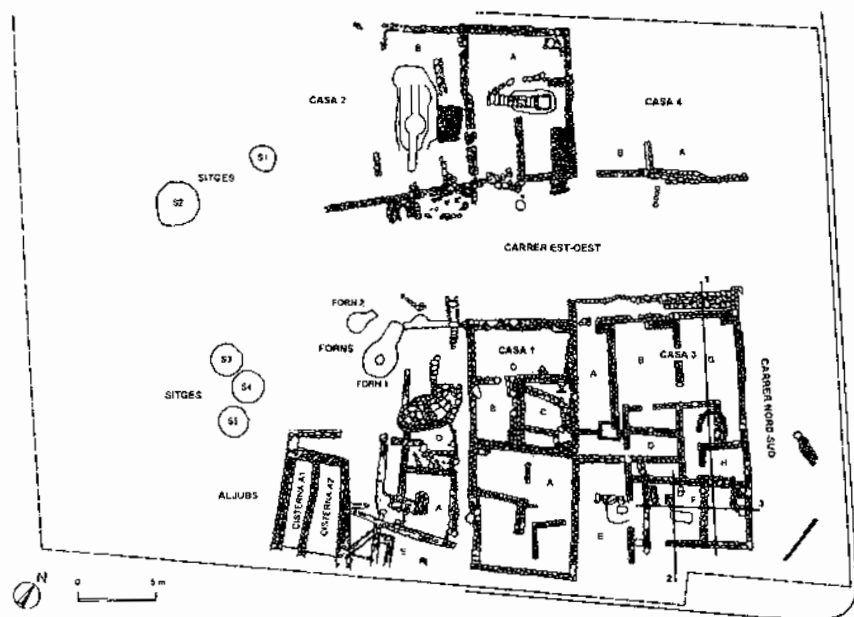

Figura 23: Planta de l'àmbit C3F amb la situació de les seccions preses.

L'interès de posar al descobert en extensió les estructures de la zona 0 va fer que els objectius de les següents campanyes es dirigissin cap a d'altres sectors, com ara les cisternes i les canalitzacions hidràuliques situades a ponent de la casa 1 o l'illa de cases (2, 4) situada a tramuntana del carrer de direcció est-oest. Va ser l'any 1996, que es van reprendre els treballs a la casa 3, amb l'acabament de l'excavació de la cambra F.

En el decurs de les campanyes de 1981 i 1982, a l'àmbit F, en primer lloc, es va trobar un paquet estratigràfic superficial format per tres capes (001-003), que palesaven l'ocupació moderna del predi com a camp de conreu de vinya, des de com a mínim el segle XVIII. El següent horitzó (004) corresponia a l'època imperial romana, estava associat a algunes parets molt precàries i era simptomàtica l'escassa presència de materials de cobrició com *tegulae* o *imbrices*. Això feia pensar que, o bé aquests materials s'havien reutilitzat en d'altres indrets del jaciment, una vegada amortitzats, o bé, com a possibilitat més plausible, aquestes estructures corresponien a tanques per al bestiar o a magatzems de productes agropecuaris, cobertes amb fusta i palla. A aquesta fase correspon el mur 005, bastit sobre els àmbits C3D i C3E a tramuntana de la cambra F. Es tracta d'una paret de direcció est-oest, traçada amb la mateixa orientació de la casa 3,⁽¹⁹⁾ de la qual es conserva un petit fragment de 80 cm de llargària i una filada d'alçària, que recolza sobre el mur 020.

L'ocupació d'aquestes dependències es va perllongar des de inicis del segle I fins al segle III, amb dos *floruits* importants, un al c. 60 dC, en el qual es van amortitzar unes sitges situades al quadrant nord-occidental de la zona 0, per bastir a sobre unes habitacions, i un altre de la segona meitat del segle II dC i inicis del segle III dC que coincideix amb diversos remodelatges a l'àrea de la casa 2, com ja s'ha apuntat en aquest treball. Durant el baix imperi, a partir del segle IV, part de la zona 0 va ser utilitzada com a necròpoli.

Per sota dels estrats corresponents a l'època imperial romana va aparèixer el mur 020, a tramuntana, que separava la cambra F dels àmbits C3D i C3H, amb què no tenia una comunicació directa. A llevant, hi havia la paret 013, que separava l'estança d'un ampli carrer; aquest mur també era corregut. A migdia, es va documentar la paret 021, que presentava una porta a l'extrem de ponent, que tenia

la particularitat d'estar flanquejada en un dels muntants per una pedra cilíndrica, probablement la base d'una columna de fusta, que deuria sostenir algun element adossat a la façana exterior de l'habitatge.(20) A ponent, hom va documentar el mur 022 que ofería indicis de tenir al bell mig una porta paredada.

El paviment associable amb aquesta estança era un sòl de terra piconada (007), que va proporcionar material d'època baix-republicana. A l'angle sud-est es va documentar una llar (116) formada per una solera d'argila recremada, delimitada per un rengle de pedres irregulars de mida mitjana. A l'exterior de la cambra, adossada al mur de migdia, hi havia una altra llar, de planta irregular (016), que no presentava una solera tan definida com la de dins. A ponent de la cambra F, ja a l'àmbit E, hi havia un altre reblliment d'escassa potència (019), que no va proporcionar materials d'importació que en permetin establir la datació. Aquesta capa amortitzava una estructura rectangular i allargada, situada darrere d'un forn, instal·lat a la cambra E. Presenta paral·lels dins del mateix jaciment de Darró; a ponent de la casa 1, obert a un sector ocupat per la xarxa de canalitzacions que surten de les cisternes, hi ha un àmbit rectangular de les mateixes característiques, associat a dos forns.

Amb l'excavació d'aquest nivell es van aturar els treballs a la casa 3, que novament es van reprendre a la primavera de l'any 1996, en què es va exhaurir l'estratigrafia d'aquesta dependència.

2.4 La campanya de 1996 a l'àmbit F (figs. 22, 24-25)

El següent nivell descobert dins F va ser l'estrat 501, el cim del qual va ser utilitzat com a paviment i, en col·locar-lo, es va compartimentar l'habitació en dues meitats mitjançant un envà traçat en direcció nord-sud (050). D'aquesta manera, l'àmbit F es dividia en un espai comunicat amb el carrer de migdia i un recambró a llevant, sense sortida directa a l'exterior. Els materials arqueològics d'aquesta capa permeten establir-hi una cronologia àmplia de la primera meitat del segle I aC.

Gairebé a tocar del nou envà de compartimentació, es va col·locar un enterrament infantil (031), paral·lel a la paret i orientat de nord a

sud, amb el cap a tramuntana. Aquesta inhumació estava tallada en l'estrat 501, i es va trobar gairebé immediatament a sota de la superfície del paviment. Al costat del cap del nadó, es va documentar un fragment de gerreta bicònica de ceràmica grisa ibèrica, que podria haver estat utilitzada en un ritu de refundació de l'estança. Tot seguit, a l'angle nord-est de la meitat de llevant de l'habitació es va documentar una llar adossada al mur, de planta de ferradura (027), la qual presentava la particularitat d'estar situada en el mur de fons de l'habitació i no al centre de l'estança o en una posició propera a la porta, com sol ser habitual a les altres estructures de combustió exhumades al jaciment, per facilitar el tiratge i l'oxigenació del foc.

Per sota de l'estrat 501, es va documentar un reblliment caracteritzat per la presència de cendres i tovots cremats (502), el qual s'ha de posar en relació amb la construcció d'un forn, de considerables dimensions a l'interior de la cambra E. La col·locació d'aquest enginy va suposar el paredament de la comunicació entre aquesta cambra i un espai situat a cel obert, al lloc on després es va col·locar l'àmbit F. La formació de les capes 501 i 502, si bé no va ser unitària, va ser molt pròxima en el temps, i totes dues s'inscriuen dins la reforma que va suposar l'amortització d'unes estructures de combustió que funcionaven a cel obert i la construcció d'un àmbit nou aixoplugat, adossat a la casa 3.

L'estrat 502 cobria un paviment de terra piconada (u.e. 503) que presentava al bell mig una llar de planta quadrangular (u.e. 504), situada, en part, sota l'envà que subdivideix la cambra (u.e. 50). Per sota de 503, va aparèixer un estrat de reblliment (u.e. 506) que s'adossava a les parets perimètriques de la casa 3, amortitzava dues estructures de combustió i les restes d'una paret traçada en direcció nord-sud. El següent estrat (u.e. 507), el cim del qual s'havia utilitzat com a sòl, tenia a sobre dues llars, una d'el·líptica (u.e. 516) i l'altra, molt malmesa, de límits imprecisos. Ambdues estaven situades prop del centre de l'habitació. Aquesta capa s'adossava a un mur en direcció nord-sud, que estava també tallat per la construcció de la paret que delimita la cambra F a tramuntana. L'estrat 507 es pot interpretar com a una capa de regularització, per tal d'amortitzar una retícula anterior a l'àmbit F, de la qual en aquest sector només coneixem el mur 520. La seqüència continuava amb l'estrat 521, un altre sòl de terra batuda, coetani de la paret 520. Ja en contacte amb el terreny natural, es

va documentar una capa del mateix alterat per regularitzar-lo (u.e. 522). Aquesta capa i l'argila natural estaven tallades per dos forns de planta rectangular amb els extrems més curts lleugerament arrodonits (523, 525).

2.5 CONCLUSIONS

La fase més antiga documentada a l'excavació de 1996 a l'àmbit F es pot situar al segle III aC. En aquell moment es va utilitzar una paret en direcció nord-sud, associable a la retícula documentada sota les cases 1 i 3 d'aquest sector de Darró. L'ocupació del segle III a la zona 0 del jaciment aprofita la retícula bastida cap a mitjan segle IV, sense afegir canvis estructurals importants. La trama urbana d'aquest horitzó és difícil d'establir, ja que va ser molt malmesa a inicis del segle II aC amb la construcció del nou enreixat hipodàmic, en assentar les banquetes de fundació d'aquests edificis gairebé sempre sobre el terreny natural, i aprofitar les pedres en les noves construccions. Per aquest motiu les evidències arquitectòniques que tenim d'aquesta fase són molt fragmentàries. A aquesta fase corresponen també dos forns tallats parcialment al terreny natural, molt habituals al jaciment, però que gairebé sempre ens han arribat molt mutilats a excepció del que hem vist abans a la casa 2, aparegut el 1997. Es tracta gairebé sempre d'estructures de planta rectangular, amb els angles arrodonits, amb la cambra de combustió tallada a les argiles naturals o a la seqüència estratigràfica i dotades ocasionalment de toveres. Les activitats artesanals són ben paleses a diferents indrets d'aquests àmbits, si bé de moment no se n'ha pogut establir la naturalesa. Ara bé, la proliferació dels forns fa pensar que s'utilitzaven en tasques metal·lúrgiques.

La segona fase documentada es pot datar del primer quart del segle II aC i correspon a la construcció de la casa 3, i a l'arrasament de les estructures corresponents a la fase anterior. En un primer moment l'espai que després ocuparà la cambra F estaria situat a l'aire lliure, comunicat amb la casa mitjançant una porta oberta a l'àmbit E. Al bell mig d'aquest espai hi hauria dos forns de planta rectangular, de dimensions i morfologia semblants als de la fase precedent. Malgrat el canvi estructural important que es produeix en aquell moment, sembla

que les activitats econòmiques desenvolupades a l'indret van ser les mateixes de l'etapa precedent, i la tipologia dels forns d'aquesta fase i la seva proliferació presenten una línia de continuïtat.

La tercera fase, amb un *t.p.q.* de 125 aC, va suposar la construcció dels murs adossats a la façana posterior de la casa 3, amb què es va delimitar l'espai de l'àmbit F, prolongant cap a migdia la façana de la casa 3 que dona al carrer de llevant. A l'interior de la cambra E es va col·locar un forn i es va paredar la porta d'aquesta dependència, que a partir d'aleshores està comunicada només amb el carrer de tramuntana. Com a conseqüència d'aquest paredament, l'habitació F queda segregada de la casa 3 i es converteix en un espai autònom, comunicat exclusivament amb el carreró de migdia.

La següent remodelació d'aquest àmbit, datada cap al 100 aC, suposa la compartimentació de la dependència, mitjançant un envà, en dues meitats intercomunicades a través d'una porta col·locada en aquesta nova paret. A partir d'aleshores, segons que van demostrar les excavacions de 1981-1982, l'àmbit F, ja independent del funcionament de la casa veïna, sembla que va ser utilitzat amb finalitats domèstiques, com ho palesa l'enterrament infantil, clarament ritual i propiciatori, molt semblant al que va tenir lloc a l'àmbit H de la casa 3 no gaire abans. Aquest recinte va estar en ús fins al 50/40 aC, en què es produeix l'amortització de totes les estructures ibèriques d'aquesta zona del jaciment.

La següent fase, datable cap al c. 100 dC, correspon a la construcció d'un mur de la *pars rustica* de la vil·la, que probablement es degué abandonar cap al 325-250, al mateix temps que les altres dependències rústiques de la rodalia. També, com a la resta del predi, es documenta l'activitat agrícola moderna.

3. EXCAVACIÓ D'UN CALA A L'ÀMBIT C3G (figs. 22-23, 26-27)

L'excavació d'un sondeig al subsòl de l'estança G de la casa 3 es plantejava com a culminació dels treballs que s'hi van dur a terme entre 1980 i 1984, els quals es van haver d'aturar en aparèixer la capa d'aigua freàtica que s'estén arreu del jaciment. En aquell moment, ja s'havien estudiat totes les unitats corresponents a la casa 3

pròpiament dita —una síntesi de l'evolució de la qual hem vist més amunt—, així com part dels elements d'un altre habitatge ibèric de la fase anterior, i es treballava en els estrats de reblliments abocats abans de la seva construcció, amb la intenció d'anivellar el terreny i, precisament, de pal·liar l'acció de les aigües subterrànies. Totes aquestes operacions semblava que s'havien dut a terme cap a mitjan segle IV a

Com que aleshores no es disposava dels mitjans tècnics escaients, es va considerar inviable la continuació de la recerca, i per protegir alguns fragments vegetals que s'entreveïen a través de l'aigua barrejats amb la terra, es va tapar tot l'àmbit C3G. El 1997, gràcies a un acord de col·laboració amb el Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya (CASC), es va poder disposar de la maquinària escaient per dessecar el subsòl d'aquest recinte, i per tant es va plantejar l'obertura d'un sondeig fins arribar al terreny natural.

En conseqüència, la intervenció a la casa 3 es va limitar a una cala situada al bell mig de la banda septentrional de l'estança G. Prèviament a l'excavació d'aquesta cala, es va extreure la capa de terra i graves (0371), col·locada a tota l'estança l'any 1986, quan ja era enllestida l'excavació de la seqüència apareguda per sobre del nivell freàtic. A continuació, un cop aparegudes les aigües subàlvies, es va dessecar la superfície en què es volia aprofundir mitjançant un aparell *ad hoc* facilitat pel CASC i manipulat per tècnics d'aquesta institució, dirigits pel doctor Xavier Nieto.

Tot seguit, ja amb el sector d'excavació en condicions òptimes, es van dur a terme els treballs, en el decurs dels quals es va trobar l'estrat 0372, una capa d'argila grisosa amb molts carbons, restes vegetals i ceràmica, que tenia una potència màxima de 0,52 m. Un cop exhumada, es va descobrir un nivell d'argiles rogenques i graves molt petites que cobria tot l'espai de la cala, i que consistia en el terreny natural propi d'aquest sector. En conseqüència, en aquest punt va finalitzar l'excavació al subsòl de C3G, la qual, tot i decebre relativament les expectatives de trobar-hi capes més potents, va permetre de recollir, a part del material ceràmic habitual, un gran nombre de mostres de pol·len i macrorestes vegetals, l'estudi de les quals ha permès d'obtenir dades molt interessants sobre el paleopaisatge del jaciment i la rogalia cap a mitjan segle IV aC.⁽²¹⁾ Aquesta data, per cert, es va confirmar un cop més, en haver-se trobat a l'estrat esmen-

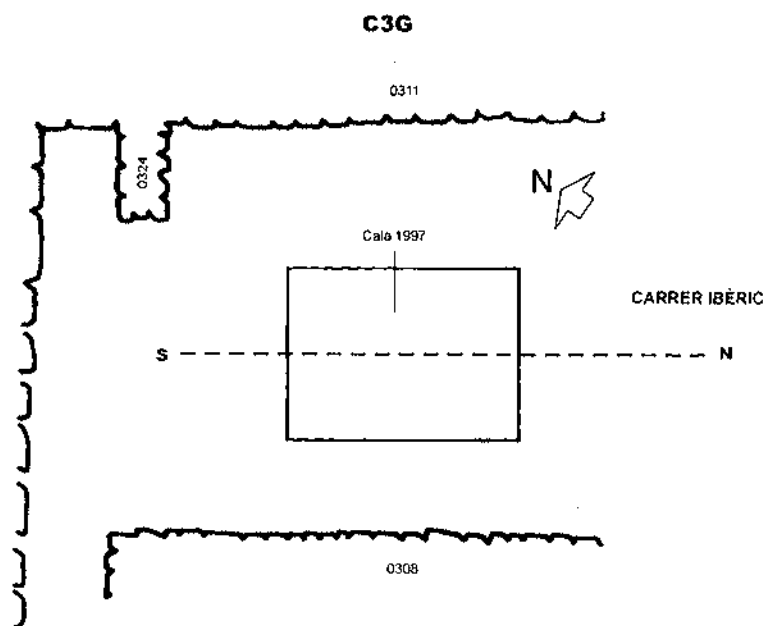

Figura 26: Planta de l'àmbit C3G amb la situació de la cala i de la secció presa.

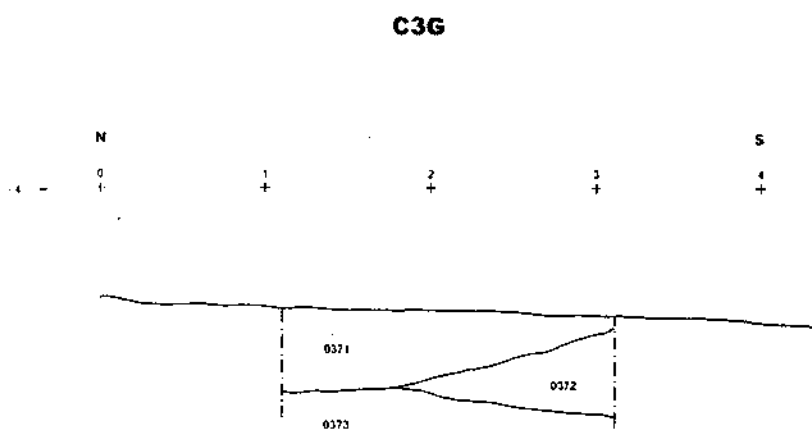

Figura 27: Secció nord-sud de la part inferior de l'estratigrafia de l'àmbit C3G amb indicació de les U.E.

tat, al costat de materials locals, un fragment de kràtera de campana decorada amb figures roges. Aquesta forma, com se sap, apareix el c.400 i té l'expansió màxima a partir del segon quart del segle IV aC.

NOTES

- (1) Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona.
- (2) Vaixell de recerca del Centre d'Arqueològica Subaquàtica de Catalunya (CASC) del Museu d'Arqueologia de Catalunya. La prospecció es va dur a terme sota la supervisió del doctor Xavier Nieto, director del CASC.
- (3) Coroleu, 1979 (2a edició, la primera és de 1879): 29-34.
- (4) Almagro, Serra, Colominas, 1945: 230.
- (5) *Ibid.*
- (6) Coroleu, 1979: 29-30; CIL, II, 4.444; un estudi recent a Castellano, 1986.
- (7) Ferrer Soler, 1944, 1947-1948, 1955.
- (8) Arribas, 1956; 1959.
- (9) Cf. resultats d'aquests treballs a Ferrer Martí, 1979.
- (10) Sobre aquestes campanyes, cf. López Mullor, 1986; López Mullor, Ferrer Martí, 1982 a, 1982 b, 1984.
- (11) Sobre els resultats de l'excavació d'aquest període, es pot veure: López Mullor, 1988 a, 1988 b, 1993, 1995; López Mullor, Fierro, 1987, 1988, 1989, 1991, 1992, 1993, 1994; López Mullor *et alii*, 1992.
- (12) López Mullor, Fierro, 1988 c; López Mullor *et alii*, 1992.
- (13) Esta previst de completar aquesta excavació l'any 1999.
- (14) Al davant de l'àmbit A s'ha trobat una base de columna (u.e. 0227) que durant la primera fase —primer quart del s. II aC— formava part del pòrtic de la casa 2.
- (15) Potser a l'àmbit B també hi podia haver hagut un altre al costat de ponent, que hauria desaparegut per acció de l'erosió.
- (16) Es tracta dels àmbits f, g.
- (17) El c. 350, es va dur a terme la penúltima remodelació de la residència, en el decurs de la qual es van bastir estances tan significatives com l'*oecus*, i s'hi van fer nombrosos canvis a la banda de ponent de l'edifici.
- (18) Cf. Virella, 1978; Caixal, Castellano, 1986.
- (19) Es palesen dues orientacions de la retícula corresponen a la *pars rustica* situada sobre la zona 0. Una amb la mateixa orientació dels habitatges ibèrics, dels quals, sens dubte, deuria aprofitar alguns envans, com per exemple la paret mitgera entre les cases 1 i 3, i una altra de desviada en direcció nord-est a sud-oest, que ocupa bàsicament el sector de llevant d'aquesta zona.

(20) Com hem vist, un element d'aquest tipus ha estat identificat a la porxada de la casa 2, però en aquell cas no adossat a la façana sinó delimitant un porxo sobre el carrer.

(21) Aquesta recerca ha estat duta a terme pel doctor Santiago Riera Mora, de la facultat de Farmàcia de la Universidad Complutense de Madrid.

BIBLIOGRAFIA

Abreviatures

ETF: *Espacio, Tiempo y Forma* (Madrid), UNED, facultat de Geografia i Història.

Memòria 1984: *Memòria 1984*, Diputació de Barcelona, Servei de Cataïogació i Conservació de Monuments. Barcelona, 1986.

MP: *Miscel·lània Penedesenca* (Sant Sadurn d'Anoia), Institut d'Estudis Penedesencs.

Repertori

ALMAGRO, M.; SERRA RÀFOLS, J.C.; COLOMINAS, J., 1945. *Carta arqueològica de España*. Barcelona. Madrid.

ARRIBAS, A., 1956. "La primera campaña de excavaciones en el poblado ibérico y la 'villa' romana de Adarró". *Boletín del Centro de Estudios de la Biblioteca-Museo Víctor Balaguer* (Vilanova i la Geltrú), IV: 23-48.

—. 1959. "El poblado ibérico y la villa romana de Adarró (Villanueva y Geltrú)". *Ampurias* (Barcelona), XX: 323-329.

CAIXAL, A.; CASTELLANO, A., 1986. "Les fonts escrites sobre Darró i la seva contrada". *Memòria 1984*: 142-148.

CASTELLANO, A., 1986. "La inscripció votiva romana del turó de Sant Gervasi". *Memòria 1984*: 148-150.

COROLEU, J., 1979. *Historia de Villanueva y Geltrú*. Vilanova i la Geltrú (2ª. ed.).

FERRER MARTÍ, A., 1978. "El poblat ibero-romà de Darró de nou al descobert". *Informació Arqueològica* (Barcelona), 26: 24-28.

FERRER SOLER, A., 1944. "Restos de una villa romana en Villanueva y Geltrú". *Ampurias* (Barcelona), VI: 334-336.

—. 1947-1948. "El poblamiento ibérico del Panadés y extensiones". *Ampurias* (Barcelona), IX-X: 272-286.

- 1955. "Prospecciones en yacimientos romanos de Sitges y Villanueva y Geltrú". *Archivo Español de Arqueología* (Madrid), XXVIII: 174-179.
- LÓPEZ MULLOR, A. 1986. "Establiment ibèric i romà de Darró". *Memòria 1984*: 129-142, 198-203.
- 1988 a. "Darreres intervencions a l'assentament ibèric i la vil·la romana de Darró (Vilanova i la Geltrú, Garrat)". *Tribuna d'Arqueologia 1987-1988*, Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, Barcelona: 53-68.
- 1988 b. "La campanya d'excavacions de 1987 a l'assentament ibèric i vil·la romana de Darró". *Primera Edició* (Vilanova i la Geltrú), 2.
- 1993. "Los talleres anfóricos de Darró (Vilanova i la Geltrú, Barcelona). Noticia de su hallazgo". *Empúries* (Barcelona), 48-50; 1986-1989, II (1993): 64-76.
- 1995. "Recent work on villas around Ampurias, Girona, Iluro and Barcelona (NE Spain). Villa romana de Darró (Vilanova i la Geltrú, Barcelona)". *Journal of Roman Archaeology* (Ann Arbor, Michigan), 8: 301-306.
- LÓPEZ MULLOR, A.; FERRER MARTÍ, A., 1982 a. "Avenç dels resultats de les excavacions a l'establiment ibèric i romà de Darró (1977-1981)". *Butlletí del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer* (Vilanova i la Geltrú): 171-198. *Id.* en llengua castellana dins *Homenaje al prof. Martín Almagro Basch*, III. Madrid: 109-119.
- 1982 b. "Darró o Adarró o Aderró. Vilanova i la Geltrú". *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Barcelona: 342-344.
- 1984. "Les excavacions a Darró durant l'any 1983". *Butlletí de la Biblioteca-Museu Balaguer* (Vilanova i la Geltrú).
- LÓPEZ MULLOR, A.; FIERRO MACÍ, X., 1987. "Les excavacions al conjunt de Darró durant l'any 1986". *Primera Edició* (Vilanova i la Geltrú), 1: 5-12.
- 1988. "L'època ibèrica a Darró. Hipòtesis i evidències proporcionades per les darreres excavacions (1984-1988)". *MP*, XI: 37-68. *Id.* en llengua castellana dins *ETF*, 1, serie II Historia Antigua (Homenaje al profesor Eduard Ripoll Perelló) 1988: 117-141.
- 1989 (1990). "L'època romana a Darró". *MP*, XII: 69-116. *Id.* en llengua castellana a *ETF*, 3, serie I Prehistoria y Arqueología, 1990: 203-254.
- 1991 (1992). "Un conjunt ceràmic de l'època baix-republicana trobat a l'establiment ibèric de Darró, Vilanova i la Geltrú". *MP*, XV: 137-196.
- 1992. "Materials per una classificació de la ceràmica ibèrica al torn produïda a Darró (Vilanova i la Geltrú)". *MP*, XVI, I: 7-96.
- 1993. "Un conjunt ceràmic tancat, del segle V dC, trobat a la vil·la romana de Darró (Vilanova i la Geltrú)". *MP*, XVIII: 113-139. *Id.* en llengua castellana dins *ETF*, 6, serie I Prehistoria y Arqueología, 1993: 343-364.

- . 1994. "Un horno con ánforas de tipo púnico-ebusitano hallado en Darró (Vilanova i la Geltrú, Barcelona)". *Coloquios de Cartagena, I. El mundo púnico. Historia, sociedad y cultura (Cartagena, 17-19 de noviembre de 1990)*. Múrcia: 443-463.
- LÓPEZ MULLOR, A.; FIERRO, X.; CASTELLANO, A.; CAIXAL, À., 1992. *La primera Vilanova. L'establiment ibèric i la vil·la romana d'Arró, Darró o Adarró de Vilanova i la Geltrú. Síntesi dels resultats de les darreres recerques arqueològiques i històriques*, Diputació de Barcelona i Institut d'Estudis Penedesencs. Sant Sadurní d'Anoia.
- VIRELLA, A., 1978. "De quan Vilanova i la Geltrú era un empori del vi". *MP*, I: 205-240.